

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

Právní aspekty ústavní výchovy v dětském domově

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hyková, Ph.D.

Autorka práce: Petra Kuběnová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 4. – kombinované studium

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne 28. března 2011

Petra Kuběnová

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Kateřině Hykové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení.

Obsah

ÚVOD.....	5
ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	7
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
1.2 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE.....	10
1.3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	14
1.4 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ PÉČE	15
1.5 DALŠÍ SUBJEKTY SE VZTAHEM K NÁHRADNÍ PÉČI.....	19
1.6 KOMPETENCE RESORTŮ PŮSOBÍCÍCH V OBLASTI NÁHRADNÍ VÝCHOVY	22
1.7 VÝVOJ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A JEJÍ UKOTVENÍ V PRÁVNÍM SYSTÉMU.....	24
2. ASPEKTY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	27
2.1 KRITIKA SYSTÉMU NÁHRADNÍ PÉČE O DĚTI.....	27
2.2 VYSOKÝ POČET DĚTÍ V INSTITUCIONÁLNÍ PÉČI	30
2.3 STÁTNÍ, SAMOSPRÁVNÉ A NEZISKOVÉ INSTITUCE	32
2.4 KONTROLA SYSTÉMU PŘI NÁHRADNÍ PÉČI	35
2.5 DODRŽOVÁNÍ PRÁV DĚTÍ A INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP K NIM	38
2.6 OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ (FORMY TRESTÁNÍ DĚTÍ).....	42
2.7 DISLOKACE DĚTÍ DO JEDNOTLIVÝCH ZAŘÍZENÍ (VZDÁLENOST UMÍSTĚNÍ OD RODINY).....	44
2.8 SPOLUPRÁCE S RODINOU	45
2.9 DĚTI OPOUŠTĚJÍCÍ NÁHRADNÍ PÉČI.....	48
2.10 INSTITUCIONALISMUS.....	50
3.1 CÍL PRÁCE	54
3.2 HYPOTÉZY.....	54
4. METODIKA.....	55
4.1 POUŽITÁ METODA	55
4.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	55
5. VÝSLEDKY	57
6. DISKUSE.....	62
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	69
PŘÍLOHY	77
ABSTRAKT	80

ÚVOD

Má-li se dítě zdravě vyvíjet musí vyrůstat v prostředí stálém, emočně vřelém a dítěti srozumitelném. Takovým prostředkem je dobře fungující rodina. Její chybění je ztráta nepřirozená a mrzačící. Stát se v tomto případě zavazuje zabezpečit ochranu a zajistit dítěti přiměřenou náhradní péči nebo možnost umístění do vhodného zařízení. Ústav je však vždy jen pokusem o umělý domov, život v něm je omezený. Nejlepší alternativou k ústavní péči jsou bezpochyby adopce a pěstounská péče.

V České republice se reakce na špatné zacházení s dětmi řídí zejména zákonem o rodině, zákonem o sociálně – právní ochraně dětí, zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, a dalšími zákony, jejichž výkon je dále podmíněn existencí mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament ČR. Klíčovými pojmy těchto norem a závazků je „rodičovská zodpovědnost“ a „nejlepší zájem dítěte“.

V posledních letech je systém náhradní výchovy v České republice pod značným mediálním tlakem a je předmětem široké debaty na odborné, veřejné i politické úrovni. Je zřejmé, že ochrana dětí v České republice nedosahuje úrovně odpovídající úrovni vyspělých evropských států, a to zejména v kritizovaných aspektech, kterými jsou vysoký počet dětí v ústavní péči, nízká nabídka alternativních forem práce s dítětem a jeho rodinou, personální zabezpečení, a další. Za výchozí nedostatek je přitom považována roztržičnost agendy péče o ohrožené děti, a to na úrovni vertikální i horizontální. Výsledkem je stav, kdy se připravuje podstatná novela zák. č. 109/2002 Sb., v souladu s Národním akčním plánem transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, směřující jak k omezení počtu dětí v ústavní péči, tak i k podstatnému zvýšení kvality poskytované péče.

V mé bakalářské práci se snažím o analýzu současného dění v rámci systému náhradní péče, které je podmíněno reakcí na mediální útoky. Práce je rozdělena do šesti na sebe navazujících kapitol. V první části práce jsem prostřednictvím dostupné literatury a internetových zdrojů vymezila základní pojmy, charakterizovala zařízení pro výkon ústavní výchovy a subjekty se vztahem k náhradní péči a dále zanalyzovala kompetence rezortů.

V této souvislosti působících a přidala nastínění vývoje ústavní výchovy, přičemž jsem tuto teoretickou část zakončila rozsáhlejší kapitolou zabývající se jednotlivými aspekty v systému náhradní péče. Ve třetí části práce jsem vyjádřila hypotézy týkající se aktuálních aspektů v oblasti systému náhradní péče v rámci právní úpravy a reakce dětských domovů k možným změnám v této souvislosti. Pomocí kvantitativního výzkumu se prostřednictvím výsledků ze zpětné vazby oslovených zařízení snažím tyto hypotézy vyvrátit nebo potvrdit.

Při zpracovávání tohoto tématu jsem využila především internetové zdroje a citaci některých zákonů, a to na úkor literatury, která většinou nesplňovala aktuálnost, která by korespondovala se zadaným názvem práce. Ačkoliv musím podotknout, že v knižní nabídce je k dispozici velká škála literatury, která se zabývá ústavní výchovou (uvedu-li asi nejcitovanějšího autora, pak je jím prof. Matějček, který se rozsáhle touto tematikou zabýval, ale bohužel v druhé polovině 20. století, stejně tak i další autoři Langmeier a Bubleová, aj.).

ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

1.1 Vymezení základních pojmů

1.1.1 Nejlepší zájem dítěte

Definice byla na základě mezirezortní spolupráce pro účely v současné době probíhajícího „Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011“ vymezena následovně: *Nejlepším zájmem dítěte je takový stav, kdy je zachována životní úroveň a podmínky nezbytné pro jeho zdravý, tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj a je chráněno právo dítěte na plný harmonický rozvoj jeho osobnosti a schopností. Plnohodnotné dětství a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny, cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře*¹. Ve stejném znění je tato definice použita i v Úvodním ustanovení návrhu novely zák. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a změně dalších zákonů.²

Pojem nejlepší zájem dítěte se objevuje i ve všech smlouvách, k jejichž dodržování se Česká republika zavázala.³ Zatímco zpočátku se „nejlepší zájem dítěte“ objevoval jen v textu úmluv, v poslední z nich, jíž je Ujednání mezi vládou České republiky a Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky o spolupráci při přesídlování uprchlíků, je zmíněn již jako obecný princip. Jde o direktivu, jíž jsou povinni řídit se všichni pracovníci pečující o ohrožené děti, jejichž činnost tak musí směřovat k tomu, aby pobyt dítěte v zařízeních institucionální výchovy mohl být co nejkratší.

¹ Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

² Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

³ Srov. Výklad pojmu „nejlepší zájem dítěte“ [online]. In VZD [cit. 2011-01-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/vyklad-pojmu-nejlepsi-zajem-ditete>>.

Péče v zařízeních musí směřovat podle Úmluvy o právech dítěte k tomu, aby bylo plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a bylo vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity, úcty a sebeúcty. Tato forma péče by ho měla připravit pro návrat do jeho původní rodiny, nebo pokud to není možné, pro umístění do náhradní rodinné péče.⁴

1.1.2 Rodičovská zodpovědnost

Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Ti mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů upravuje v části druhé vztahy mezi rodiči a dětmi, a v rámci této části i rodičovskou zodpovědnost,⁶ kterou definuje jako *souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při jeho zastupování, při správě jeho jmění. Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*⁷ *Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti.*⁸ Tam, kde z nějakého důvodu rodičovská zodpovědnost selhává, nastupují orgány sociálně právní ochrany dětí, jejichž činnost je upravena především zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

⁴ Srov. Výklad pojmu „nejlepší zájem dítěte“ [online]. In MŠMT [cit. 2011-01-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyklad-pojmu-nejlepsi-zajem-ditete>>.

⁵ § 32 odst. 1, 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

⁶ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. *Sociálně – právní ochrana dětí*, s. 33.

⁷ § 31 odst. 1, 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

⁸ § 44 odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

1.1.3 Ohrožené dítě

Z hlediska sociálně - právní ochrany dětí jsou za ohrožené děti (zákon č. 176/2007 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí) považovány děti ohrožované nejen svým okolím, ale i samy sebou (do této skupiny lze zařadit děti s predeliktivními a deliktivními rysy chování).⁹

MPSV pojem „ohrožené dítě“ definuje: *Dítě, které nemá uspokojeny nebo s předpokladem nenaplnění základních potřeb biologických, psychických, emocionálních, sociálních a duchovních (potřeba stimulace, řádu, lásky, bezpečí, sociálně společenského uznání, otevřené, sdílené budoucnosti).*¹⁰

Přímo souvisejícím termínem je pojem „špatné zacházení s dítětem“, což znamená úmyslné nebo neúmyslné chování pečující osoby, které se vymyká společným normám a ohrožuje dítě. V současnosti se rozlišují následující čtyři typy tohoto poškozování dětí: tělesné týrání, sexuální zneužívání, zanedbávání, emoční týrání¹¹ Dle informací MVCR spadají dále pod problematiku kriminality páchané na dětech zejména syndromy:¹² CAN (Child Abuse and Neglect; syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte), jeho jednotlivé formy definovala Zdravotní komise Rady Evropy.¹³ Dále syndrom CSA (Child Sexual Abuse; syndrom sexuálně zneužívaného dítěte), jehož řešení otevřelo další problematiku CSEC (Commercial Sexual Exploitation of Children; komerční sexuální zneužívání dětí, pod kterou se řadí zejména dětská pornografie, dětská prostituce a sexuální turistika).¹⁴

⁹ Hodnocení systému o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁰ Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹¹ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s. 27.

¹² Srov. Kriminalita páchaná na dětech [online]. In MVCR [cit. 2011-01-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>>.

¹³ Srov. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*, s. 34.

¹⁴ Srov. Kriminalita páchaná na dětech [online]. In MVCR [cit. 2011-01-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>>.

Klíčovou roli mají v práci s těmito ohroženými dětmi orgány sociálně-právní ochrany dětí,¹⁵ které nejen, že sledují ohrožené rodiny, jejich funkčnost a změny narušující jejich rovnováhu,¹⁶ ale především zde také zajišťují právo dětí na příznivý vývoj, rodičovskou péči a ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí¹⁷, které ve spolupráci se školami a školskými zařízeními, případně s Policií ČR, soudem, státním zastupitelstvím, či Probační a mediační službou ČR mají konat opatření směřující k nápravě situace dítěte a jeho rodiny.¹⁸

1.2 Náhradní výchovná péče

V legislativě se termín náhradní výchova objevil již v zákone č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky. V zákoně č. 144/1991 Sb., o změnách v působnosti orgánů ČR a působnosti obcí v soc. zabezpečení bylo uvedeno, že „okresní úřad rozhoduje v naléhavých případech o okamžitém umístění dítěte do náhradní výchovy nahrazující výchovu rodičů na dobu, než rozhodne soud, a to s odkazem na § 46 zákona o rodině. Zároveň se termín objevuje v zákoně č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, kde se říká: „Cizinec mladší 18 let svěřený do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu je oprávněn trvale pobývat na území, je-li alespoň jedna fyzická osoba, jíž je cizinec svěřen, přihlášená

¹⁵ Srov. FILIPOVÁ, Š *Oblast sociálně-právní ochrany dětí nemá dostatek pracovníků* [online]. In ANV [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/278-oblast-socialne-pravni-ochrany-deti-nema-dostatek>>.

¹⁶ Srov. LUCKÁ, I. Krizová intervence, In MATOUŠEK, O a kol. *Metody a řízení sociální práce* s. 119-120.

¹⁷ Srov. FILIPOVÁ, Š *Oblast sociálně-právní ochrany dětí nemá dostatek pracovníků* [online]. In ANV [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/278-oblast-socialne-pravni-ochrany-deti-nema-dostatek>>.

¹⁸ Srov. Hodnocení systému o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

k trvalému pobytu na území nebo se na území nachází ústav, ve kterém je cizinec umístěn, a to s odkazem na zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.¹⁹ Podmínky výkonu ústavní a ochranné výchovy v ústavních zařízeních upravuje především zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, jehož ustanovení jsou dále konkretizována vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.²⁰ Ústavní výchova dětí od narození do jednoho roku věku se vykonává v kojeneckých ústavech a od jednoho do tří let v dětských domovech, přičemž se jejich výkon řídí především zákonem č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve znění

pozdějších předpisů.²¹

*Rozhodnutí o náhradní péči v nejlepším zájmu dítěte by se měla uskutečňovat prostřednictvím soudních, správních nebo jiných přiměřených a uznávaných postupů, s právními zárukami včetně právního zastoupení dítěte ve veškerých soudních projednáváních podle potřeby. Rozhodnutí je třeba uskutečňovat na základě pečlivého posouzení, plánování a přezkoumání, prostřednictvím zavedených struktur a mechanismů, a provádět je individuálně případ od případu řádně kvalifikovanými odborníky, pokud možno v multidisciplinárním týmu.*²²

¹⁹ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

²⁰ Srov. MOTEJL, O., ČERNÁ, I., PANOVSÁ, K., MATYÁŠOVÁ, P. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. *Rodina a dítě*. s. 66-67.

²¹ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

²² OSN: *Směrnice o náhradní péči o děti* [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

Výkon ústavní nebo ochranné výchovy je prováděn zpravidla nejčastěji ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, kde musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána.²³

Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.²⁴

Nezletilé děti, umístěné v ústavní výchově mají zachovány nároky na dávky státní sociální podpory.²⁵ Je-li nezletilá osoba v plném přímém zaopatření zařízení, zastupuje ji v řízení o dávkách tento ústav.

Ústavní výchova může být nařízena soudem podle § 46 ZR, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Z důležitých důvodů může soud ústavní výchovu nařídít i pokud výchovná opatření nepředcházela. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit jinou formou náhradní rodinné výchovy, která má přednost před výchovou ústavní. Ústavní výchova se zpravidla vykonává v dětských domovech (srov. „výchova dítěte je ohrožena“) nebo v dětských výchovných ústavech (srov. „výchova dítěte je narušena“).²⁶

Ochranná výchova je institutem trestního práva. (Dítětem se dle tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok

²³ Srov. § 1 odst. 1 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

²⁴ § 1 odst. 2 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

²⁵ Srov. § 67 odst. 3 zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ Srov. BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 47.

a nepřekročil osmnáctý rok svého věku, a mládeží se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství.)²⁷ Dle zákona č. 218/2003 Sb. je ochranná výchova jednou z forem ochranného opatření, jejímž účelem je zajištění podmínek pro intenzivní práci s dítětem a ochrana společnosti před jeho chováním.²⁸ Soud pro mládež může mladistvému ochrannou výchovu uložit v zákonem jasně vymezených případech (§ 22 zákona c. 218/2003 Sb.). Ochranná výchova se ukládá na tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, Soud může v případě, že se mladistvý bude i bez omezení danými ochrannou výchovou řádně chovat a pracovat, přeměnit ochrannou výchovu v ústavní. Neplní-li mladistvý očekávání, může soud přeměnit ústavní výchovu zpět na ochrannou výchovu.²⁹

Nezaopatřeným osobám je v ústavní péči poskytováno plné přímé zaopatření, stravování, ubytování a ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nákladů na zdravotní péči, aj.³⁰

Ústavní výchova, která byla jednou nařízena soudem, má být zrušena, jestliže pomínou její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. Nedojde-li ke zrušení ústavní výchovy dříve, zaniká dosažením věku 18 let dítěte. Z důležitých důvodů může soud ústavní výchovu prodloužit až na jeden rok po dosažení zletilosti.³¹

*Ústavní výchova je opatření, které nemá trestní charakter a není časově ohraničena jako např. trest odnětí svobody. Trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel.*³²

Všechny děti mají rovná práva zakotvená v Úmluvě o právech dítěte a v dalších mezinárodních smlouvách, které ČR ratifikovala, dále v Listině základních práv

²⁷ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

²⁸ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

²⁹ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

³⁰ Srov. § 2 odst. 7 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

³¹ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 133.

³² Srov. VOCILKA, M. *Vybrané statě etopedie*, s. 19.

a svobod a dalších právně závazných dokumentech.³³

1.3 Náhradní rodinná péče

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní.³⁴

V současné době můžeme do systému náhradní rodinné péče řadit následující instituty, jejichž obsah je dále uveden v zák. č. 94/1963 Sb., o rodině: osvojení / adopce (právní akt, jímž osvojitel přijímá za vlastní osobu, která není jeho biologickým potomkem a této osobě poskytuje práva pokrevního potomka,³⁵ dělí se na osvojení, kde se osvojitelé nezapisují do matriky jako rodiče a soud je může zrušit z důležitých důvodů a osvojení nezrušitelné, kdy jsou osvojitelé uvedeni v rodném listě jako rodiče)³⁶, pěstounská péče (státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali, jedinou hmotně právní podmínkou je zájem dítěte,³⁷ pěstoun nemá při výchově dítěte všechna práva a povinnosti tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti, o podstatných záležitostech musí rozhodovat zákonný zástupce – zpravidla rodič,³⁸ rozlišujeme individuální a skupinovou pěstounskou péči³⁹), svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby (rozsah vztahu je soudy vymezen, zákonnými zástupci zpravidla zůstávají rodiče, je žádoucí, pokud osobou, jíž je dítě svěřeno, je někdo z příbuzných⁴⁰), osobní poručenská péče (předpokladem je skutečnost, že dítě nemá

³³ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 130-131.

³⁴ § 46 odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

³⁵ Srov. GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*.

³⁶ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 149.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 150.

³⁸ Srov. BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 43.

³⁹ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 150.

⁴⁰ Srov. BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*, s. 45.

zákonného zástupce, není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče, nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví někoho z příbuzných a nebo blízkých dítěti⁴¹).

1.4 Zařízení pro výkon ústavní péče

1.4.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá děti, u kterých soud rozhodl o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. Na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů, vyjma dětí, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádali zákonní zástupci dítěte.⁴² Po přechodnou dobu poskytuje péči také dětem a mladistvím s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení nebo od osob odpovědných za výchovu, a to na základě předběžného opatření.⁴³ Pobyť dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.⁴⁴

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Na základě výsledků komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb podle § 2 odst. 10 stanovených v zájmu rozvoje osobnosti.⁴⁵

⁴¹ Srov. § 79 odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

⁴² DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

⁴³ Srov. JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 308-309.

⁴⁴ § 5 odst. 6 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

⁴⁵ § 5 odst. 2, 3 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

1.4.2 Dětský domov

Do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do 18 let. Umisťují se zde rovněž nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Zařízení pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Jeho účelem je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.⁴⁶

Internátní typ dětských domovů je v současné době nahrazován typem rodinným. K největším rozdílům mezi oběma typy domovů patří kvalita interpersonálních vztahů a s tím související kvalita výchovné péče o děti.⁴⁷

Tab. č. 1

DĚTSKÉ DOMOVY – počet zařízení, kapacita – podle území a zřizovatele

	Počet zařízení celkem	Lůžková kapacita ¹⁾	Počet ložnic pro děti	Skupinové byty ²⁾	Lůžka pro děti v bytech	Počet skupin ³⁾
Česká republika	151	5 188	1 456	260	1 771	624
MŠMT	2	60	25	–	–	7
Kraj	139	4985	1368	260	1771	608
Soukromník	7	114	51	–	–	13
Církev	3	29	12	–	–	3

1) Lůžková kapacita je stanovena podle projektovaného nejvyššího počtu lůžek v jednotlivých ložnicích, přípustného podle platných hygienických předpisů, nikoli podle skutečného počtu ubytovaných.

2) Uvedou se výhradně byty určené pro pobyt dětí umístěných do zařízení, včetně bytů podle § 3 odst. 6 vyhlášky, nepatří sem služební byty zaměstnanců.

3) Výchovné, výchovně-léčebné, pracovní výchovné a rodinné skupiny.

Zdroj: databáze UIV⁴⁸

⁴⁶ Srov. § 12 odst. 1, 2, 3, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

⁴⁷ VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy činnosti dětského domova*

⁴⁸ Dětské domovy. Výkonové ukazatele 2009/2010 [online]. IN UIV [cit. 2011-01-22]. Dostupné na

1.4.3 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Jeho účelem je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo s uloženou ochrannou výchovou, a nebo jsou-li nezletilými matkami, a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.⁴⁹

Tab. č. 2

DĚTSKÉ DOMOVY SE ŠKOLOU – počet zařízení, kapacita, děti a mládež

	Počet zařízení	Lůžková kapacita ¹⁾	Počet skupin ³⁾	celkem	z toho			cizinci	děti na útěku	před zahájením PŠD	po plnění PŠD	po ukončení PŠD
					nezletilé matky	úplní sirotci	děti nezletilých matek					
ČR	31	1 080	136	787	-	3	-	26	72	5	704	78

1) Lůžková kapacita je stanovena podle projektovaného nejvyššího počtu lůžek v jednotlivých ložnicích, přípustného podle platných hygienických předpisů, nikoli podle skutečného počtu ubytovaných.

2) Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

3) Výchovné, výchovně-léčebné, pracovní výchovné a rodinné skupiny.

Zdroj: databáze UIV⁵⁰

1.4.4 Výchovný ústav

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou

WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

⁴⁹ Srov. § 13 odst. 4, 1, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

⁵⁰ Dětské domovy se školou. Výkonové ukazatele 2009/10. [online]. In UIV [cit. 2011-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

a uloženou ochrannou výchovou, popřípadě jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro děti, které jsou nezletilými matkami, a jejich děti, nebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Vyjíměčně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.⁵¹

1.4.5 Zařízení pro děti – cizince

Zařízení pro děti – cizince je zřízeno na základě § 2, odst. 4 zákona č. 109/2002 Sb. Podrobnosti pak upravuje vyhláška č. 438/2006 Sb. Zařízení plní úkoly diagnostické, výchovné, vzdělávací, terapeutické a sociální.⁵² Péče v tomto zařízení odpovídá péči poskytované českým dětem v obdobných zařízeních, ale s některými službami navíc, jako např. využívání služeb tlumočnicků nebo zvýšený počet vyučovacích hodin českého jazyka. Hlavní náplní zařízení je integrace nezletilých dětí-cizinců bez doprovodu v České republice při zachování, pochopení a respektování jejich sociálních, etnických, kulturně-historických a náboženských zvyklostí.⁵³

⁵¹ § 14 odst. 1, 2, 3, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

⁵² Srov. DVORŇÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

⁵³ Srov. Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola [online] [cit. 2011-01-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.ddcpraha.cz>>.

Tab. č. 3

**Počty dětí ve všech zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy
ve školním roce 2003/04 až 2008/09**

Zařízení	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	Rozdíl r. 2003/04		Rozdíl r. 2007/08	
							a	%	a	%
DD (1)	4 657	4 867	4 869	4 815	4 618	4 739	+ 82	1,76	+ 121	2,62
VÚ (2)	1 544	1 479	1 420	1 404	1 430	1 546	+ 2	0,13	+ 116	8,11
DÚ (3)	494	501	537	516	705	793	+ 299	60,53	+ 88	12,48
DDŠ (4)	555	743	795	724	674	742	+ 187	33,69	+ 68	10,09
Celkem	7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820	+ 570	7,86	+ 393	5,29

(1) *Dětský domov* (2) *Výchovný ústav* (3) *Dětský diagnostický ústav* (4) *Dětský domov se školou*

Zdroj: MŠMT⁵⁴

1.4.6 Kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let

Nejdůležitějším úkolem těchto zařízení je péče o základní potřeby dětí a objasnění sociálně-právní situace dítěte. Dítě může být soudem právně uvolněno, pokud se o něj rodiče trvale nezajímají a může být svěřeno do náhradní rodinné péče.⁵⁵ Tato zařízení patří do rezortu Ministerstva zdravotnictví, přičemž se jejich výkon řídí především zákonem č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu.

1.5 Další subjekty se vztahem k náhradní péči

❖ Federace dětských domovů ČR

⁵⁴ Statistika počtu dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy [online]. In MŠMT [cit. 2011-01-07]. Dostupné na WWW:

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/statistika-poctu-deti-umistenych-v-zarizenich-ochranne-a>>.

⁵⁵ SVOBODOVÁ, M. Děti a náhradní výchovná péče. *Sociální práce*, 2003, roč. 21, s. 46.

Je součástí jediné mezinárodní organizace sdružující pracovníky z oblasti výchovy mimo vlastní rodinu. Hájí práva dětí, a to především těch, jejichž psychický, fyzický a sociální vývoj je v důsledku nepříznivých podmínek ohrožen, zejména pak dětí sociálně znevýhodněných (děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy a děti, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova).⁵⁶

❖ Asociace Dětských domovů

Organizace sdružující právnické a fyzické osoby spolupracující v oblasti náhradní péče a v pomoci dětem jejichž vývoj je ohrožen. Tato organizace provozuje humanitární pobytové středisko Webrovka pro pomoc dětem z dětských domovů. Dalším významných posláním je spolupráce při zřizování rodinných dětských domovů s jinými subjekty.⁵⁷

❖ Fond ohrožených dětí (FOD)

V roce 2000 zahájil FOD nový projekt nazvaný Klokánek. Ten je konstruován tak, aby se předcházelo umístování ohrožených dětí do ústavů. Zde v náhradní rodině dítě pobývá krátkou dobu, během níž se hledá řešení – sanace vlastní rodiny dítěte nebo předání dítěte do náhradní rodiny, ve které bude trvale. Kontakt dítěte s biologickými rodiči je podporován, pokud tomu nebrání vážné důvody či pokud dítě samo tento kontakt neodmítá.⁵⁸

❖ Liga lidských práv

Zaměřuje se na reformu ústavů. Vypracovala systémové doporučení, ve kterém shrnuje své poznatky z praxe a svá doporučení, jak stávající situaci zlepšit. Na podzim 2007 Liga vydala rozsáhlejší studii týkající se právních a psychologických aspektů ústavní výchovy s názvem Děti z ústavů!⁵⁹

⁵⁶ Srov. *Federace dětských domovů ČR* [online] [cit. 2010-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

⁵⁷ Srov. *Asociace Dětských domovů* [online] [cit. 2011-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://webrovka.cz/html/informace.html>>.

⁵⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s 33.

⁵⁹ Srov. *Děti z ústavů!* [online]. In. *Liga lidských práv* [cit. 2011-01-21]. Dostupné na WWW:

❖ Nadace Naše dítě

Posláním a cílem nadace je pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem. Usiluje rovněž o změnu legislativy, která umožní rychlejší adopce a rozšíření spektra náhradní rodinné péče.⁶⁰

❖ Středisko náhradní rodinné péče

Zabývá se problematikou dětí, které se ocitly ve zvláště obtížných životních situacích a dětí, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. Cílem Střediska je, aby rodinná péče o opuštěné děti převládla nad péčí ústavní a aby se všestranně rozvíjel a změnil systém náhradní rodinné péče u nás.⁶¹

❖ Nadace Terezy Maxové

Účelem nadace je všestranná podpora a pomoc znevýhodněným a opuštěným dětem s cílem umožnit jim *zdravý a bezpečný život v rodinném prostředí*. Nadace si klade za cíl snížit počet dětí vyrůstajících v ústavní výchově v ČR, finanční podporou všech činností, které přispívají k účinnému naplnění cílů nadace a jež jsou v souladu s jejím statutem.⁶²

❖ Domy na půli cesty

Azylové bydlení na přechodnou dobu. Kromě ubytování nabízí klientům i další sociální služby.⁶³

❖ Dětské krizové centrum

Hlavním zaměřením je problematika syndromu CAN.⁶⁴

<http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf>.

⁶⁰ Srov. Nadace Naše dítě [online] [cit. 2011-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.nasedite.cz>>.

⁶¹ Srov. Středisko náhradní rodinné péče [online] [cit. 2011-02-03]. Dostupné na WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html>.

⁶² Srov. Nadace Terezy Maxové [online] [cit. 2011-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.terezamaxovadetem.cz>>.

⁶³ Srov. Dům na půli cesty [online]. In Wikipedie [cit. 2011-02-03]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%AFm_na_p%C5%AFli_cesty>.

⁶⁴ Srov. Dětské krizové centrum [online] [cit. 2010-01-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.dkc.cz>>.

❖ Český helsinský výbor

Nevládní nezisková organizací pro lidská práva.⁶⁵

❖ UNICEF (Dětský fond OSN)

Je hlavní světovou organizací, která se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje.⁶⁶

Dále charity, diakonie, a mnoho dalších.

1.6 Kompetence resortů působících v oblasti náhradní výchovy

V současné době je náhradní výchova realizována v gesci tří ministerstev. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR má v gesci školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, Ministerstvo zdravotnictví ČR zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy) a konečně Ministerstvo práce a sociálních věcí zařízení sociální péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Kromě resortu, v nichž je náhradní výchova přímo realizována, jsou součástí systému složky v gesci dalších ministerstev. Konkrétně Ministerstvo spravedlnosti ČR (soudy, státní zastupitelství, probační a mediační služba, věznice pro mladistvé) a Ministerstvo vnitra ČR (policie). Mimo všech výše uvedených státních orgánů má na fungování systému významný podíl také Ministerstvo financí ČR, které zabezpečuje financování celého systému.⁶⁷

❖ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)

V oblasti institucionální výchovy odpovídá MŠMT především za následující činnosti: koncepci, obsah a koordinaci v oblasti institucionální výchovy v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy, příprava materiálů legislativní povahy předmětné problematiky, tvorbu návrhů zákonů a ostatních právních předpisů, koncepci, obsah,

⁶⁵ Srov. Český helsinský výbor [online] [cit. 2011-02-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.helcom.cz>>.

⁶⁶ Srov. UNICEF [online] [cit. 2011-02-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.unicef.cz>>.

⁶⁷ Srov. DVORÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

odborné řízení, metodické vedení a koordinaci zajišťování výkonu ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče atp.⁶⁸

❖ Ministerstvo zdravotnictví (MZ)

Do působnosti MZ spadá systém kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let. Tato zařízení mají statut zdravotnického zařízení. V této oblasti se tedy MZ zabývá problematikou péče poskytované v těchto zařízeních a jejich restrukturalizací s ohledem na skutečné potřeby konkrétního dítěte.

❖ Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

Přesné vymezení činnosti je dáno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.⁶⁹ Orgán sociálně-právní ochrany dětí je státním orgánem, který je od r. 2003 součástí obecních úřadů s rozšířenou působností.⁷⁰ Jedná se zejména o činnost právní, metodickou a kontrolní, včetně přezkumu pravomocných rozhodnutí krajských úřadů, spolupráci na mezinárodní úrovni a monitoring v oblasti práv dítěte; koordinaci implementace Úmluvy o právech dítěte; finanční zajištění výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obcí a krajů, agendu a zprostředkování náhradní rodinné péče,... Související problematikou v gesci tohoto ministerstva je rodinná politika, sociální politika, sociální služby, sociální pojištění apod. Agendu sociálně právní ochrany dětí ve vztahu k cizině (dle zák. č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů) zastává Úřad pro mezinárodně – právní ochranu dětí, který tak i zastupuje Českou republiku navenek, v rámci mezinárodních úmluv.⁷¹

❖ Ministerstvo spravedlnosti (MS)

⁶⁸ Srov. SMOLKOVÁ, L. *Problematika institucionální výchovy je v kompetenci Úseku prevence a institucionální výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/252-problematika-institucionalni-vychovy-je-v-kompetenci-useku-prevence-a-institucionalni-vychovy>>.

⁶⁹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

⁷⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 133.

⁷¹ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analyza.pdf>>.

Působnost tohoto rezortu v oblasti institucionální péče spočívá zejména v činnosti soudů (zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích), státního zastupitelství (zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství), který mimo jiné také vykonává dozor v místech, kde se vykonává ochranná nebo ústavní výchova, dále v činnosti Probační a mediační služby ČR (zák. č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě) a věznic pro mladistvé.

❖ Ministerstvo vnitra (MV)

Resort vnitra se v rámci své působnosti zaměřuje na problematiku odhalování, vyšetřování a objasňování trestné činnosti dětí a páchané na dětech, na koncepční a metodickou činnost v oblasti prevence trestné činnosti dětí a páchané na dětech, na vytváření informačních systémů v oblasti prevence kriminality a problematiku dětí -

cizinců bez doprovodu.⁷² Policie ČR je ozbrojeným bezpečnostním sborem podřízeným MV, který je mimo jiné činný v některých oblastech, týkajících se systému náhradní výchovy.⁷³

1.7 Vývoj ústavní výchovy a její ukotvení v právním systému

První zmínky o jakési ústavní péči se objevují už ve 4. století, kdy byl v Cařihradě zřízen první útulek pro opuštěné děti.⁷⁴ První ústavy podobné sirotčincům začaly v Evropě vznikat teprve s šířením křesťanství. Státní instituce byly vzácností.⁷⁵

Na konci 19. století vznikaly jako reakce na nepříznivé společenské poměry, které přinesla průmyslová revoluce, sirotčince městské.⁷⁶ První český sirotčinec (tzn.

⁷² Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

⁷³ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

⁷⁴ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. s.19*.

⁷⁵ Srov. *Sirotčinec* [online]. In *Wikipedie* [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Sirot%C4%8Dinec&oldid=4628593>>.

s českým vedením a pedagogy) byl založen v roce 1903 ve Slaném. Taková péče měla samozřejmě velmi daleko k dnešním standardům. Jejím úkolem bylo zajistit v první řadě přežití dítěte.⁷⁷

Postupem času moderní státy zvýšily svůj podíl na péči o sirotky. Konec 19. a počátek 20. století přináší změnu. Ústavy sloužící k vylučování lidí ze společnosti se orientují na potřeby klientů.⁷⁸ Až ve 20. století se výchova stala výchovou v pravém slova smyslu. A to především proto, že dětské domovy a další ústavní zařízení nemusela řešit otázku holé existence.⁷⁹

Ve 20. st bylo uzavřeno na 80 smluv, které se přímo nebo nepřímo týkaly dětí. Mezi prvními mezinárodními smlouvami v oblasti práv dítěte byla Deklarace práv dítěte, přijata Společností národů již v roce 1924. Ta se zabývá ochranou dětí ve smyslu zabezpečení jejich základních potřeb.⁸⁰ Vážnější pozornosti se dětem dostalo až po druhé světové válce. První přelomovou událostí byl vznik Dětského fondu UNICEF dne 11. prosince 1946. Jeho založení bylo motivováno skutečností, že děti v poválečné Evropě nejsou dostatečným způsobem chráněny. Všeobecná deklarace lidských práv OSN z 10. prosince 1948 se problematikou práv dětí zabývala v kontextu rodiny.⁸¹

⁷⁶ Srov. Děti v sirotčincích [online]. In Dobrý kontakt [cit. 2010-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://www3.gehe.cz/cs/gehe-partner/lekarny/casopis-dobry-kontakt/1228-dobry-kontakt-casopis.html>>.

⁷⁷ Srov. Děti v sirotčincích [online]. In Dobrý kontakt [cit. 2010-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://www3.gehe.cz/cs/gehe-partner/lekarny/casopis-dobry-kontakt/1228-dobry-kontakt-casopis.html>>.

⁷⁸ Srov. MÜHLPACHR, P. Vývoj ústavní péče, s. 33.

⁷⁹ Srov. Děti v sirotčincích [online]. In Dobrý kontakt [cit. 2010-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://www3.gehe.cz/cs/gehe-partner/lekarny/casopis-dobry-kontakt/1228-dobry-kontakt-casopis.html>>.

⁸⁰ Srov. BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání

⁸¹ Srov. DAVID, R. Práva dítěte, s. 31

V době poválečné byl vytvořen organizační systém ústavní péče, který jednoznačně stanovil kritéria k zařazení jednotlivce do ústavu zdravotního, sociálního či výchovného charakteru.⁸²

Mezi další významné mezinárodní úmluvy, které se ústavní výchovy týkají a které jsou součástí právního pořádku ČR jsou Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Listina základních práv a svobod a Evropská úmluva o výkonu práv a dětí, která říká, že dítě má právo na informace a na vyjádření názoru v řízeních, které se ho týkají.⁸³

Změny po roce 1989 ve společnosti přinesly zcela odlišnou ideologii, instituce jako taková však zůstává.⁸⁴

Od roku 2002 upravuje celou oblast ústavní a ochranné výchovy zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ze dne 5. února 2002, ve znění následných pozdějších předpisů, a prováděcí vyhláška ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 438/2006 Sb., kterou se provádí tento zákon. V současné době se na základě Národního akčního plánu transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, připravuje podstatná novela tohoto zákona.⁸⁵

⁸² Srov. MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*, s. 33.

⁸³ Srov. Děti z ústavů! [online]. In Liga lidských práv [cit. 2011-01-21]. Dostupné na WWW: <http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf>.

⁸⁴ Srov. MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*, s. 33.

⁸⁵ Srov. Významné legislativní změny [online]. In MŠMT [cit. 2011-01-30]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyznamne-legislativni-zmeny>>.

2. ASPEKTY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

2.1 Kritika systému náhradní péče o děti

V roce 2003 doporučil Výbor pro dětská práva při OSN sjednocení koordinace náhradní výchovné péče. Obdobná prohlášení a doporučení vydávají také nejrůznější neziskové organizace. V březnu 2007 vydal Veřejný ochránce práv zprávu z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova. Ve zprávě se mimo jiné uvádí, že celková koncepce náhradní péče o dítě a mládež je v současnosti nekoordinovaná.⁸⁶ Opakující se kritika směřuje spíše než k dílčím problémům k celkovému systému péče o ohrožené děti. Nejde tedy o nedostatky, které by bylo možné konkretizovat a řešit v rámci jednoho rezortu, ale o selhání systému jako celku – tedy především o selhání koordinace, spolupráce a sladování činností odpovědných rezortů.⁸⁷

Ucelený systém péče zahrnující i vzdělávání pracovníků a kontrolu kvality poskytovaných služeb a činností v této oblasti v České republice totiž neexistuje.⁸⁸ V minulosti byly činěny opakované pokusy o sloučení agendy ohrožených dětí. Existence nadrezortního orgánu v podobě vládního výboru selhala v souvislosti s nedostatkem výkonné moci k řízení a kontrole aktivit všech zainteresovaných rezortů. Mezirezortní konkurence a rozdíly v prioritách, filozofii, metodikách, legislativě a finančním zajištění agendy péče o ohrožené děti dlouhodobě vedou k nevyjasněným sporům ohledně odpovědnosti a pravomocí při zajišťování dílčích aktivit.⁸⁹

Přestože jednotlivé resorty dlouho dobu usilují o zkvalitňování práce s ohroženými dětmi, jsou tyto aktivity nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Předpokladem

⁸⁶ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In VZD [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

⁸⁷ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.

⁸⁸ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

⁸⁹ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.

pro jakoukoliv zásadní změnu by proto bylo v první řadě překonání již zmíněného vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů. Vládní iniciativu je tedy nutné vnímat jako impuls k zahájení procesu koncepčních, legislativních, metodických a vzdělávacích aktivit vedoucích ke změně systému. Výsledkem mezirezortní spolupráce je předkládaný Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (dále Národní akční plán, NAP). Národní akční plán je prvním dokumentem, který má plně nadrezortní charakter. NAP jako nástroj transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami, je koncipován jako soubor analýz a opatření s důrazem na sjednocení a zvýšení kvality práce s ohroženým dítětem a rodinou.⁹⁰ Realizací a koordinací transformace bylo pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí. Významnou roli má Meziřezortní koordinační skupina, která je složena ze zástupců ministerstev (MPSV, MŠMT, MZ, MV, MS, Ministr vlády pro lidská práva a národnostní menšiny, MMR, MF).⁹¹

Navržená rámcová opatření v oblasti charakteru péče, legislativy, financování a v oblasti lidských zdrojů, která budou specifikována v NAP, by měla zajistit, aby co nejvíce dětí vyrůstalo ve vlastní rodině, co nejvíce ohrožených dětí bylo zachyceno ve stadiu prevence, co nejméně dětí žilo v ústavní výchově a pokud je dítě umístěno

v ústavní výchově, aby se zkrátila doba jeho pobytu zde na minimum a dítě se vrátilo do vlastní nebo bylo umístěno do náhradní rodiny s kontinuitou podporovaného kontaktu

s rodinou. Jedná se o dlouhodobý proces, jehož úplná realizace je otázkou víceletého období.⁹² NAP je předkládán na období 2009 až 2011.⁹³ Pro přípravu nových metodik

⁹⁰ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

⁹¹ Srov. NAP péče o ohrožené děti je v první fázi realizace [online]. In Tisková zpráva MPSV [cit. 2011-02-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8365>>.

⁹² Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

⁹³ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW:

práce bude důležité vycházet z historického vývoje systému institucionální péče v České republice i z mezinárodní zkušenosti ostatních zemí. V rámci přípravy legislativních změn dojde k vypracování návrhů novel zákonů a dalších prováděcích předpisů.⁹⁴

V návaznosti na NAP a Rámcovou koncepci transformace ústavní péče připravuje odbor prevence, speciálního školství a institucionální výchovy novelu zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a obrací se na všechny (jednotlivce, školská zařízení i neziskové organizace), kdo se chce již v této fázi do spolupráce zapojit návrhy, podněty a připomínky ke stávající právní úpravě preventivně výchovné péče, ústavní výchovy a ochranné výchovy. Důvodem novelizace je vedle řady konkrétních úkolů, vyplývajících z NAP, také potřeba co nejúplnější implementace mezinárodních smluv o lidských právech a právech dětí, k jejichž dodržování se Česká republika zavázala, stejně jako řady doporučení o zacházení s dětmi, zejména Rady Evropy č. 5/2005 o právech dětí žijících v institucionálních zařízeních. V procesu novelizace je rovněž důležitá snaha reflektovat vývoj nahlížení na práva dětí a zacházení s dětmi v institucionální výchově v mezinárodním kontextu posledních let. Neméně důležitá je pak i snaha o využití řady praktických zkušeností školských zařízení se stávající právní úpravou a konkrétně zkušeností v oblastech, které je třeba upravit nově nebo odlišně a zmapovat přesně oblasti, kde je třeba řešit problémy, které přináší praxe.⁹⁵

Již od počátku přípravy transformace je důležité započít s informační kampaní široké veřejnosti prostřednictvím médií, pro kterou je problematika dětí žijících v náhradní výchovné péči zajímavá.⁹⁶

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

⁹⁴ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

⁹⁵ Srov. Výzva ke spolupráci [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyzva-ke-spolupraci>>.

⁹⁶ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

2.2 Vysoký počet dětí v institucionální péči

Česká republika patří mezi země s vysokým počtem dětí umístovaných do institucionální péče v Evropě.⁹⁷ V zařízeních (diagnostické ústavy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, dětské domovy) bylo umístěno k 31.10. 2009 celkem 7 878 dětí.⁹⁸ Velké množství dětí je tu umístěno dlouhodobě a až do dospělosti.⁹⁹ *Ochrana dětí v České republice nedosahuje úrovně odpovídající úrovni vyspělých evropských států*, a to právě zejména s přihlédnutím k vysokému počtu dětí v ústavní péči a nedostatečné nabídce alternativních forem práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou.¹⁰⁰ Je možné odhadnout, že cca 1% dětí je v Evropské unii umístěno v náhradní péči (přibližně 1 milion dětí). Přestože většina zemí uznává ústavní péči jako poslední možnost po službách podpory rodině a náhradní rodinné péči, počet dětí v ústavní péči stagnuje nebo dokonce v České republice roste (jen okolo 25% dětí je v pěstounské péči).¹⁰¹ Jaké možnosti tedy jsou, aby v ústavech nebyly děti zbytečně? V prvé řadě je potřeba zdokonalit legislativu a posílit prevenci – předcházet selhání biologických rodičů. Je nezbytné organizačně, finančně a odborně zajistit jak programy prevence, tak sanace ohrožených rodin. Znamená to také zkvalitnit terénní sociální práci.

⁹⁷ Srov. Sborník ke konferenci, 8. – 9. 11. 2007. Člověk hledá člověka *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou*, s. 8

⁹⁸ Dětské domovy. Výkonové ukazatele 2009/2010 [online]. In UIV 2010 [cit. 2011-01-22]. Dostupné na WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

⁹⁹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁰⁰ Srov. Ministr Petr Nečas představil plán transformace systému péče o ohrožené děti [online]. In Vláda ČR [cit. 2011-01-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ministr-petr-necas-predstavil-plan-transformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti-33420/>>.

¹⁰¹ Srov. Národní průzkum situace dětí v náhradní péči [online]. In VZD [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/narodni-pruzkum-situace-deti-v-nahradni-peci>>.

Není pochyb o tom, že nejlepším prostředím pro vývoj dítěte je funkční rodina. Nemá ale smysl vracet děti z ústavních zařízení do nefunkčních a nespolupracujících rodin, jejichž prostředí zdravý vývoj a dokonce někdy i život dítěte ohrožuje. V budoucnu by alternativou ústavů zejména pro starší děti mohly být nové formy přechodné či podpůrné rodinné péče za předpokladu, že jejich původní rodina bude spolupracovat a mít zájem na vyřešení krizové situace.¹⁰² MPSV v rámci probíhající transformace ústavní výchovy uvádí, že dítě má vyrůstat v biologické rodině, pokud to není v rozporu s jeho zájmem a všechny formy ústavní péče by měly být nejzajímavějším a dočasným řešením pro ohrožené děti. Klíčovým nástrojem je prevence a účinná sanace rodiny a dále také podpora pěstounské péče.¹⁰³ (Je potřeba také vědět, že řada dětí, které jsou v celostátním registru pro náhradní rodinnou péči MPSV, v něm zůstanou do své plnoletosti, poněvadž o ně není v ČR zájem, i pro mezinárodní adopci jsou žádané menší děti. Vhodné dítě do NRP, o které je zájem v terénu, nezůstane v domově ani o den déle, než je nezbytně nutné.¹⁰⁴) Souběžně i NAP ve svých principech preferuje péči o děti v rodinném prostředí před péčí ústavní.¹⁰⁵ Umístění dítěte v institucionální péči musí být pouze na nezbytně dlouhou dobu a musí současně zaručovat realizaci jeho základních práv. Na zřeteli musí zůstat nejlepší zájem dítěte.¹⁰⁶ Tento záměr odpovídá opakovaně vyjadřovanému požadavku odborné veřejnosti v rámci České republiky, stejně jako závěrům hodnocení České

¹⁰² SOBOTKOVÁ, I. Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí [online]. In ANV [cit. 2011-02-21]. Dostupné na WWW:

<<http://www.anv.cz/odborne/121-poznamky-k-soucasne-situaci-v-ustavni-vychove-deti>>.

¹⁰³ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁰⁴ Srov. KŘEPSKÝ, D. *Dětské domovy pod mediálním tlakem* [online]. In Bulletin, 67 [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

¹⁰⁵ Srov. Národní akční plán péče o ohrožené děti je v první fázi realizace [online]. In Tisková zpráva MPSV [cit. 2011-02-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8365>>.

¹⁰⁶ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

republiky navenek (např. 2. periodická zpráva o plnění Úmluvy o právech dítěte, Výbor pro práva dítěte OSN).¹⁰⁷

2.3 Státní, samosprávné a neziskové instituce

Péče o ohrožené děti v České republice je zajišťována jako řada izolovaných aktivit zúčastněných institucí – státních, samosprávných i neziskových, které nepracují podle jednoznačně stanovených pravidel a které nejsou koordinovány.¹⁰⁸

*Orgány sociálně-právní ochrany dětí přešly z okresních úřadů v roce 2002 na pověřené obce. Příslušný zákon jim ukládá tolik úkolů a personálně jsou natolik poddimenzovány, že nezvládnou více než nutné administrativní minimum. Odkazování dětí z problémových rodin do ústavní péče je téměř jediným opatřením.*¹⁰⁹ Rozdělením kompetencí se ztratila i jednota postupů. Systém má mezery, kterými dítě propadá do ústavní výchovy, nebo zůstává bez pomoci v rodině.¹¹⁰ V praxi je patrná absence široké nabídky alternativ, odklonových programů, probačních a resocializačních programů a projektů umožňujících dlouhodobou, systematickou a efektivní práci s ohroženými dětmi. Důvody této situace jsou zřejmé.¹¹¹ Nedostatek pracovníků se týká celé České republiky. Průměrně na jednoho sociálního pracovníka za rok připadne 354 ohrožených dětí. Ten může proto poskytovat služby pouze v minimálním zákonném rozsahu a na preventivní činnost už nezbývá čas. Prevence je přitom základem práce

¹⁰⁷ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.

¹⁰⁸ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁰⁹ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s. 270.

¹¹⁰ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹¹¹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

s ohroženým dítětem a rodinou.¹¹² Následkem již zmíněného mají pracovníci někdy málo informací a poznatků o realitách života svých klientů a rodin, v současné době tedy není podíl terénní práce s rodinou na výkonu sociálně – právní ochrany dětí optimální.¹¹³ Práce OSPOD s rodinami dětí, jejímž cílem má být co nejrychlejší návrat dítěte do rodiny se v této souvislosti jeví jako nedostatečná. Toto konstatování je závažné, zejména v případech dětí, které byly umístěny do institucionální péče ze sociálních či bytových důvodů, napříč tomu, že sociálně-právní ochrana dětí disponuje řadou podpůrných mechanismů, které však nejsou využívány. Drtivá většina sociálních pracovníků upadla do stereotypů a využívají jen část instrumentů, které jim zákon vkládá do rukou.¹¹⁴ Dalším problémem je potom rozdílná úroveň ochrany ohrožených dětí a velký prostor pro individuální rozhodování.¹¹⁵ Návaznost na služby NNO je často nulová a kvalita služeb poskytovaných NNO je kolísavá.¹¹⁶ Ani síť odborné pomoci pro ohrožené dítě a rodinu v České republice není pokryta rovnoměrně.¹¹⁷ Dochází k situacím, kdy je dítě umístěno mimo vlastní rodinu z důvodu dlouhodobé absence podpory rodině sociálně oslabené, což je v rozporu s Úmluvou o právech dítěte.¹¹⁸ Ani složky justice

¹¹² FILIPOVÁ, Š. *Oblast sociálně - právní ochrany dětí nemá dostatek pracovníků* [online]. In ANV [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/278-oblast-socialne-pravni-ochrany-deti-nema-dostatek>>.

¹¹³ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹¹⁴ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹¹⁵ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.

¹¹⁶ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹¹⁷ Srov. NAP a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

¹¹⁸ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní

(s výjimkou Probační a mediační služby ČR) nejsou zvyklé rozhodovat operativně, případně užívat alternativních nástrojů, metod a přístupů. Policie ČR vystupuje nezřídká nejmístě a formálně, zejména ve specifických oblastech (zadržování dětí na útěku z ústavů, spolupráce s ostatními institucemi).¹¹⁹ Soudy rozhodují formálně, často s malou znalostí věci.¹²⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že ani OSPOD, ani soudy a nakonec ani ústavy samotné mnohdy nekonají v zájmu dítěte, nevyhodnocují průběžně situaci dítěte a jeho rodiny s tím, aby zkrátily pobyt dítěte v institucionální péči a umožnily mu tak v přiměřené době návrat zpět do rodiny. Ústavní a ochranná výchova je ukládána nejednotně a přeměna druhu výchovy je zdoluhavý proces.¹²¹

Cílem transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny (ukotvení společných standardů kvality péče o ohrožené děti, vzdělávání pracovníků, sjednocení postupu pracovníků při řešení konkrétní situace, síťování a optimalizace služeb pro ohrožené děti a rodiny, přenesení důrazu na primární prevenci, která zabrání zbytečnému umístění dětí do ústavní péče).¹²²

MPSV považuje za důležité změnu v činnosti spolupráce s nestátním sektorem zejména v oblastech, kde je práce OSPOD nedostačující a spolupráci s krajskými

principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹¹⁹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹²⁰ Srov. PILAŘ, J. *Není jenom VNITRO a MPSV, musíme problém pojímat komplexně!* [online]. In ANV [cit. 2011-02-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/tema/27-analyza-efektivitu-fungovani-systemu-pece-o-deti/116-neni-jenom-vnitro-a-mpsv-musime-problem-pojimat-komplexne>>.

¹²¹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹²² Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

a obecními úřady na vytvoření stupňovitého systému řízení s cílem podpory přejímání odpovědnosti na úrovni komunity, obce, kraje.¹²³ Toto pokrytí služeb by mělo být odpovídající kvalitou i kvantitou, v souladu s mezinárodními a vnitrostátními smlouvami, kterými je stát vázán.¹²⁴

Nový systém bude vyžadovat větší zapojení sociálních odborů, ale ty stěžují, že už dnes nestíhají.¹²⁵ Proto je důležité, aby byl nedostatek kapacity pracovníků odstraněn a OSPOD se stal nikoliv obávaným represivním a kontrolním orgánem, ale pomocníkem a partnerem v systému multidisciplinární spolupráce.¹²⁶

Návrh novely zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, zdůrazňuje v § 14c a § 35a spolupráci ústavních zařízení s orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty na všech úrovních, za účelem nalezení nejlepšího řešení a identifikace nejlepšího zájmu dítěte.¹²⁷

2.4 Kontrola systému při náhradní péči

Umístování dětí v zařízeních by mělo být předmětem pravidelné kontroly s ohledem na nejlepší zájmy dítěte.¹²⁸ Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče

¹²³ Srov. Změna systému náhradní výchovy [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>>.

¹²⁴ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

¹²⁵ Srov. DD budou až krajní řešení, stát chce více krátkodobých pěstounů [online]. In IDNES [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-budou-az-krajni-reseni-stat-chce-vice-kratkodobych-pestounu-15y-/domaci.asp?c=A101025_224948_domaci_abr>.

¹²⁶ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹²⁷ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

¹²⁸ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW:

o ohrožené děti na období 2009 až 2011 uvádí, že je třeba zajistit jasné vymezení kontroly výkonu.¹²⁹ Současnou kontrolu systému pokrývá Česká školní inspekce (dodržování právních předpisů, veřejnoprávní kontrola využívání přidělovaných finančních prostředků ze státního rozpočtu, hodnocení účinnosti podpory rozvoje osobnosti dítěte)¹³⁰. Dále rezortní dozor a kontrola jednotlivých ministerstev, pod která zařízení spadají (interní audity, kontrola a vyřizování stížností a podnětů týkajících se jednotlivých složek systému náhradní výchovy).¹³¹ Jestliže se náhradní výchovou zabývá více resortů, měla by být větší kontrola při dodržování zákonných podmínek.¹³² Zákonem uloženou povinnost sledovat dodržování práv dítěte ve všech školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy má Orgán sociálně – právní ochrany dětí, kdy ověřuje důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení a zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči, zaměstnanec OSPOD je povinen nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě umístěné v zařízení i jeho rodiče.¹³³ MPSV k tomuto bodu dodává v analýze Současného stavu systému péče o ohrožené děti uvádí, že chybí jednoznačný systém kontroly a vymahatelnosti sociálně – právní ochrany dětí a ne vždy se vymáhá právo a povinnost rodičů, a proto je třeba vyjasnění pozice SPOD a jasné vymezení kompetencí.¹³⁴ Dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

¹²⁹ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

¹³⁰ Srov. Významné legislativní změny ve vztahu k péči v letech 1999-2009 [online]. In VZD [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW:

<<http://www.vzd.cz/vyznamne-legislativni-zmeny-ve-vztahu-k-peci-o-deti-v-letech-1999-%E2%80%93-2009>>.

¹³¹ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

¹³² Srov. Stížnost k neobjektivnosti zprávy týkající se zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ...[online]. In Bulletin, 67 [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

¹³³ Srov. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. In ANV [cit. 2011-01-09]. Dostupné na WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

¹³⁴ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

se vykonává ústavní nebo ochranná výchova dále zabezpečuje státní zastupitelství, s cílem posílit ochranu umístěných osob (nahlížení do dokumentace, prověřování rozhodnutí soudu, postupy ředitele zařízení, podává soudu návrhy na zrušení ústavní výchovy aj.). Kontrolu nad místy, kde dochází k zadržování osob omezených na svobodě, mezi něž patří i zařízení, kde se vykonává ústavní a ochranná výchova, provádí Veřejný ochránce práv, s cílem tyto osoby ochránit před možným špatným zacházením. Připravuje se návrh zákona o dětském ochránci práv, který by se zaměřil výlučně na problematiku dětí, včetně dětí v ústavní a ochranné výchově.¹³⁵ Rovněž v navrhované novele zákona č. 109/2002 Sb., je na rozdíl od současné verze téhož zákona podrobněji rozepsán systém kontroly na všech již zmíněných úrovních, tak aby byl zájem dítěte chráněn v co možná nejvyšší míře (§ 38a Kontrola, stížnosti a petice a dozor).¹³⁶

Další jednotkou v systému kontroly při náhradní péči jsou lidské zdroje. V praxi jsou velké rozdíly na požadavky personálního zabezpečení jak kvalitativní tak i kvantitativní. Ve většině resortů je postrádáno následné vzdělávání a povinná supervize, profesní standardy a manuály, které by napříč resorty zajišťovaly homogenost a potřebný standard systému. Absence měření kvality služeb a kvalitních metodik může vést k neefektivním a nežádoucím výsledkům práce.¹³⁷ Zavedením nekontrolního mechanismu supervize ve školských zařízeních institucionální výchovy by se zlepšila multidisciplinární činnost v péči o děti, kvalita odborných výkonů, podpora při poradenství výkonu jednotlivých pracovníků i týmu.¹³⁸

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹³⁵ Srov. Významné legislativní změny ve vztahu k péči v letech 1999-2009 [online]. In VZD [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/vyznamne-legislativni-zmeny-ve-vztahu-k-peci-o-deti-v-letech-1999-%E2%80%93-2009>>.

¹³⁶ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

¹³⁷ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹³⁸ Srov. SMOLKOVÁ, L. Materiál pro informaci školských zařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení preventivně výchovné péče [online]. In ANV [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/legislativa/253-material-pro-informaci-skolskych->

Zařízení pro výkon ústavní výchovy dále podléhají kontrole např. finančního úřadu a bezpečnosti práce. Všechny kontroly systému náhradní výchovy jsou v některých vrstvách více tvrdší a v některých více slabší.¹³⁹ Kontrola v ústavních zařízeních se vztahuje v převážné míře na dodržování velkého množství předpisů. Hledisko zdůrazňující potřeby dítěte a jeho rodiny však stávajícím systémem podporováno není.¹⁴⁰

2.5 Dodržování práv dětí a individuální přístup k nim

Před dvaceti lety ratifikovalo tehdejší Federální shromáždění České a Slovenské federativní republiky Úmluvu OSN o právech dítěte, čímž se zavázalo ctít zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať je uskutečňována veřejnými nebo soukromými službami, úřady, zákonodárnými orgány a dalšími subjekty, Česko je ale dodnes na štiřu s jejím dodržováním v praxi.¹⁴¹ V minulých letech byla naše republika kritizována Výborem pro práva dítěte OSN i za chybějící individuální přístup.¹⁴²

Veškerá rozhodnutí, iniciativy a přístupy v rámci směrnic OSN je třeba uskutečňovat individuálně případ od případu, se zvláštním zřetelem na zajištění jistoty a bezpečí dítěte, měly by se řídit hlediskem nejlepšího zájmu dítěte a jeho právy, měly by být v souladu se zásadou nediskriminace a brát řádný ohled na genderové hledisko. Měly by plně respektovat, že každé dítě má právo být konzultováno a právo na to, aby

zarizeni-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-a-skolskych-zarizeni-preventivne-vychovne-
pece>.

¹³⁹ Srov. VAVŘÍK, J. *Kapsa klokánku hřeje více? Přestaňte dál lhát o ústavní péči v České republice!*. Bulletin, 68 [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

¹⁴⁰ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s. 271.

¹⁴¹ Srov. *Úmluva OSN o právech dítěte platí 20 let, v Česku se stále dostatečně nedodrhuje* [online]. In NOVINKY.CZ [cit. 2011-03-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.novinky.cz/veda-skoly/221885-umluva-osn-o-pravech-ditete-plati-20-let-v-cesku-se-stale-dostatecnenedodrzuje.html>>.

¹⁴² Srov. *Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče...* [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

*se přihlíželo k jeho názorům s ohledem na jeho rozvíjející se schopnosti a na jeho přístup k potřebným informacím. Součástí pobytu v ústavní výchově ve všech jeho fázích by měla být plná konzultace s dítětem.*¹⁴³

Rámcová koncepce MŠMT v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče zdůrazňuje zejména právo dítěte být vyslyšeno.¹⁴⁴ MPSV dále v základních principech Návrhu opatření k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti uvádí, že dítě má právo na participaci a vyjádření svého názoru.¹⁴⁵ Miloslav Macela (MPSV) říká, že spoluúčast dětí na rozhodování často není zajištěna, přestože jde mnohdy o velmi závažné zásahy do jejich života.¹⁴⁶ (Zajištění názoru dítěte na rozhodování o něm samotném je sice deklarováno zákonem, avšak v praxi je jeho realizace sporadická. Názor dítěte není brán v potaz například v situacích, kdy je dítě považováno za manipulované jedním z rodičů.¹⁴⁷) MPSV doplňuje v analýze Současného stavu systému péče o ohrožené děti, že chybí respekt k názoru dítěte a jeho osud je přizpůsoben zaběhnutým stereotypům, nesdílení informací nebo jejich neúplnost, někdy není zajištěno právo dítěte na kontakt s rodinou a právo na soukromí.¹⁴⁸ Ještě tvrději se ke stavu v institucionálních zařízeních vyjádřil Veřejný ochránce práv ve zprávě za rok 2006. Režim dne či týdne, který je koncipován jako absolutní dohled

¹⁴³ OSN: Směrnice o náhradní péči o děti [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW:

<http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

¹⁴⁴ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

¹⁴⁵ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁴⁶ Srov. Děti se nemohou účastnit rozhodování o zásazích do svého života [online]. In NOVINKY.CZ [cit. 2011-03-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.novinky.cz/veda-skoly/221885-umluva-osn-o-pravech-ditete-plati-20-let-v-cesku-se-stale-dostatecne-nedodrzuje.html>>.

¹⁴⁷ Srov. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. In MPSV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.

¹⁴⁸ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

pracovníků nad činností a projevy dětí, je ospravedlnitelný pouze při vzniku konkrétního nebezpečí

a ohrožení dítěte. Takový režim, který jsou děti nuceny dodržovat, podporuje pouze jejich pasivitu a manipuluje s nimi. Každé dítě je striktním uplatňováním režimu trvale formováno; je naučeno jít v přesný čas, spát stanoveně dlouho, hrát si v přesně vymezený čas. Nerozhoduje se, nepřemýšlí, pouze pasivně přijímá rozhodnutí jiných. Základním principem, který by měl stát vždy nejvýše při organizaci prvních let života dítěte, je však respekt k jeho potřebám a možnostem. Požadavek respektu vůči stanovenému režimu a jeho vynucování z pozice silnějšího subjektu není v zájmu zde umístěných dětí a je nepřijatelný.¹⁴⁹ Na kritické závěry Judr. Otakara Motejla v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy reagovaly některá zařízení stížnostmi k neobjektivnosti zpráv a v některých médiích uvádí na pravou míru skutečnou realizaci práv dětí v náhradní výchově. Každé dítě je po příchodu do zařízení seznamováno vhodným způsobem se svými právy a povinnostmi a způsobem jejich uplatňování. Má právo bez jakéhokoliv omezení daných zákonem č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, na návštěvu a kontakt s osobami odpovědných za výchovu

a dalšími blízkými osobami. O děti pečují stálí pedagogičtí pracovníci, kteří se snaží, aby se život dětí ve všech oblastech co nejvýše přiblížil životu v běžných rodinách.¹⁵⁰ Zůstává však bez pochyb, že personálu v ústavech není na daný počet dětí dostatek a pro soustavnou individuální práci s dítětem ústavy nemají podmínky.¹⁵¹ Z čehož plyne, že podpora lidských zdrojů (vzdělání a dobře zaplacení pracovníci, supervize a metodické postupy), která zaručí lepší práci v prospěch ohrožených dětí (než vyhořelí pracovníci bez hodnocení práce a odměňování na základě výkonu).¹⁵²

¹⁴⁹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁵⁰ Srov. Stížnost k neobjektivnosti zprávy týkající se zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ... Bulletin, 67[online]. In FDDCR [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

¹⁵¹ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J *Sociální práce v praxi*, s. 271.

¹⁵² Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

Phdr. Arabadžiev Sáva v jednom článku uvádí příklad: Vychovatel má ze zákona dětem věnovat individuální péči, jsou to děti často s poruchami chování, a má jich na starost 8, do toho se často vměštnávají případy řešení kružových situací, kdy musí tento vychovatel věnovat jedinému dítěti intenzivní péči v řádu hodin. Pokud bude mít normální rodič na starosti 8 svých hodných a milovaných dětí a bude na výchovu sám, kolik mu zbude času na individuální péči pro každé z těchto dětí? Z příkladu vychází, že na některé dítě se snad ani nedostane. Autor tímto zároveň oslovuje veřejnost, aby pouze nekritizovala současný systém, ale také se podílela na jeho zdokonalení třeba dobrým nápadem, studiem této problematiky, charitativní činností apod.¹⁵³

Národní akční plán ve svých cílech zdůrazňuje zvýšení životních šancí dětí, podporu rozvoje osobnosti dítěte (v souvislosti s jeho nadáním, rozumovými i fyzickými schopnostmi) v co nejširším objemu, a zachování životní úrovně nezbytné pro jejich zdárný vývoj.¹⁵⁴

Návrh novely zákona č. 109/2002 Sb. velmi podrobně popisuje v § 20 Práva dětí umístěných v zařízení – přístup k informacím, které se jich týkají, právo na vyjádření, aby bylo jejich názorům vyhověno, právo na poradenství a pomoc, možnost kontaktování nezávislých subjektů mimo instituci, příprava na aktivní a odpovědné občanství hrou, sportem, neformální výchovou, podpora kontaktů s rodinou a vytvoření podmínek pro jejich realizaci aj.¹⁵⁵

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁵³ Srov. SÁVA, A. Reakce na internetový článek „Chovanci polepšovny v Novém Jičíně terorizují.....“. ANV: *Reakce na internetový článek* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/155-reakce-na-internetovy-clanek-chovanci-polepsovny-v-novem-jicine-terorizuji>>.

¹⁵⁴ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

¹⁵⁵ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

2.6 Opatření ve výchově (formy trestání dětí)

Směrnice OSN uvádějí, že *veškerá disciplinární opatření a způsoby zvládnání chování představující mučení, kruté, nelidské a ponižující zacházení, včetně izolace v uzavřených prostorách nebo na samotkách, a jakékoli jiné formy fyzického nebo duševního násilí, které mohou vést k ohrožení tělesného nebo duševního zdraví dítěte, musí být striktně zakázány v souladu s mezinárodními zákony v oblasti lidských práv. Státy musí přijmout veškerá nezbytná opatření, aby těmto praktikám zabránily, a zaručit trestní zodpovědnost za takové činy. Zákaz kontaktu dítěte s členy jeho rodiny a dalšími pro něj důležitými osobami by se nikdy neměl používat jako trest.*¹⁵⁶

Ombudsman kritizuje bodovací systémy, žebříčky, pořadí apod. mezi dětmi. Toto možná bylo praktikováno v dětských domovech před deseti a více lety. Je to dávná minulost a Česká školní inspekce již dávno kontroluje případné porušování nastavených zásad, reagují DD. V DD se pracuje s dětmi výhradně individuálně, každé dítě má svůj program rozvoje osobnosti. Opatření ve výchově jsou jasně dána zákonem č. 109/2002 Sb., v platném znění a nepřichází v úvahu, že je dítěti ukládáno opatření jiné, i když o vhodnosti zákonem daných opatření by se dalo dlouze polemizovat.¹⁵⁷ (V praxi je v oblasti výchovných opatření hygiena jednou z oblíbených ústavních posedlostí, v jejímž jménu je možno klienty neustále zaměstnávat.¹⁵⁸) Ale v žádném případě v dětských domovech netrestáme dítě např. za špatný prospěch tím, že nesmí jet domů, nebo že domů může jet až po nasbírání určitého množství bodů. Nikdy nejsou používána práva dětí jako výchovná opatření, vyjadřují se dále zařízení.¹⁵⁹ Spíše je žádoucí, aby dítě porozumělo kulturním požadavkům společnosti, ve které žije

¹⁵⁶ OSN: Směrnice o náhradní péči o děti [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

¹⁵⁷ Srov. Křepký, D. *Kritika ombudsmana nebyla v případě dětských domovů na místě*. Bulletin, 68 [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

¹⁵⁸ MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*, s. 33.

¹⁵⁹ Srov. Křepký, D. *Kritika ombudsmana nebyla v případě dětských domovů na místě*. Bulletin, 68 [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

a osvojilo si smysl pro etické hodnoty i schopnost zamýšlet se nad svým chováním, bez ohledu na trest či odměnu.¹⁶⁰

MŠMT poprvé v návrhu novely zák. č. 109/2002 Sb. formuluje zásady práce s dětmi, čímž se mění i opravné prostředky v § 21 Opatření ve výchově – přednost mají opatření pozitivně motivující, pomoc směřující k nalezení příčiny porušení apod. Sankce by měly být výjimkou (vyjmenovány v odst. 4, ruší se odnětí účasti na mimořádných akcích a zákaz návštěv), v § 22 Oddělená místnost je zrušen ve všech odstavcích.

¹⁶⁰ Srov. RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*, s. 75.

2.7 Dislokace dětí do jednotlivých zařízení (vzdálenost umístění od rodiny)

Hlava I. novely zákona č. 109/2002 Sb. se rozšířila o mnoho nových ustanovení, kde se mimo jiné zdůrazňuje v souladu s blahem každého dítěte umístění co možná nejbližší domova.¹⁶¹ Analýza současného stavu systému péče o ohrožené děti (MPSV) uvádí, že v praxi tomu kromě kapacitních důvodů odporuje i systém ústavní výchovy, který je nevhodně dělen podle věku a dochází i k přetrhání sourozeneckých vazeb.¹⁶² Judr. Otakar Motejl dokonce uvádí, že v některých místech dochází z finančních důvodů k boji o děti, což by bylo v rozporu s platnou legislativou. O umístění dětí do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy rozhoduje nezávislý soud.¹⁶³ Dislokace dětí do konkrétních zařízení je dále v pravomoci diagnostických ústavů, a to přesně podle rodinné anamnézy, diagnostiky dítěte a očekávané prognózy dalšího vývoje.¹⁶⁴ Stává se, že děti při dlouhodobé nařízené ústavní výchově vystřídají více ústavních zařízení. U mladších dětí se při přemístění objevuje separační úzkost, u starších neschopnost uplatnit svůj potenciál ve školních povinnostech a vztazích s vrstevníky.¹⁶⁵

Problém v této oblasti systému ústavní výchovy se týká především hlavního města Prahy, kde je téměř 60% dětí umístěováno do kapacit dalších krajů. Potřebných kapacit se dlouhodobě nedostává a děti bývají umístěované převážně ve Středočeském kraji a v jednotlivých případech i v jiných krajích, mnohdy daleko od původního bydliště a tedy i od rodičů. Většina rodičů patří do kategorie sociálně slabých a nedokáže si opatřit dostatek finančních prostředků na pravidelné dojíždění za svým dítětem

¹⁶¹ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

¹⁶² Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁶³ Srov. Stížnost k neobjektivnosti zprávy týkající se zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ... Bulletin, 67 [online]. [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.fddcr.cz/>.

¹⁶⁴ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁶⁵ Srov. KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*, s. 22.

do vzdáleného dětského domova. Důsledkem občasného, často nepravidelného setkávání je oslabování rodinných vazeb. To negativně ovlivňuje úspěšnost péče.¹⁶⁶

*Veškerá rozhodnutí o náhradní péči by se měla řídit zásadou, že je většinou žádoucí umístit dítě co nejbližší k jeho obvyklému bydlišti, a to za účelem usnadnění kontaktu a případné opětovné integrace do jeho rodiny a co nejmenšího narušení jeho vzdělávacího, kulturního a společenského života.*¹⁶⁷

2.8 Spolupráce s rodinou

Ústavní péče je u nás preferovanou formou sociální péče, což bylo již mnohokrát kritizováno mezinárodními organizacemi a institucemi. Výbor OSN pro práva dítěte ve svých závěrech vyjádřil znepokojení nad nedostatkem pomoci a podpory rodičům při plnění jejich odpovědnosti při výchově a vývoji dítěte, nad nedostatkem prevence

a rodinného poradenství a nad tím, že sociální problémy a krize rodiny jsou často řešeny umístěním dítěte do ústavu.¹⁶⁸ Taktéž důsledkem nedostatečné spolupráce stávajících různých institucí v oblasti práce s rodinou je často přistupováno k meznímu řešení – odebrání dítěte z rodiny.¹⁶⁹ *(I po umístění dítěte do náhradní péče je třeba podporovat a usnadňovat kontakt dítěte s vlastní rodinou a dalšími blízkými osobami, jako jsou přátelé, sousedi nebo předchozí pečovatelé, se zřetelem na ochranu dítěte a jeho nejlepší zájmy. V případě neexistence kontaktu má dítě právo na přístup k informacím*

¹⁶⁶ Srov. PILAŘ, J. *Praha naplňuje koncepci péče o své ohrožené děti* [online]. In ANV [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW:

<<http://www.anv.cz/clanky/231-praha-naplnuje-koncepci-pece-o-sve-ohrozene-deti->>.

¹⁶⁷ OSN: Směrnice o náhradní péči o děti [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW:

<http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

¹⁶⁸ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁶⁹ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

o situaci členů jeho rodiny.)¹⁷⁰ V ČR je celý systém a problematika ohrožených dětí provázána nedostatkem finančního zabezpečení nebo naopak nedostatečným využitím finančních prostředků. Negativním důsledkem tohoto stavu je zúžení na minimální, nedostatečně intenzivní kontakt instituce s klientem a rodinou (kontakt je zejména administrativního charakteru) a neplní svůj účel.¹⁷¹ Je tedy nezbytně nutné sociální práci s rodinami a ohroženými dětmi zkvalitnit.¹⁷² Naprosto nezbytná je dostupnost informací pro rodinu a dostupnost vhodné péče (sít' garantovaná státem) ve všech fázích procesu práce s ohroženým dítětem.¹⁷³ Zda situace bude odbornou pomocí zvládnuta, záleží na odbornosti zásahu do rodinného prostředí a spolupráci s rodinou.¹⁷⁴ Každá rodina (popř. matka či otec dítěte) má mít svůj individuální plán a každé rodině má být k dispozici efektivní poradenství.¹⁷⁵ Pro zvýšení kvality péče o ohrožené děti je nutný jak individuální přístup, tak i aktivnější zapojení rodin a dětí do řešení situace.¹⁷⁶ V praxi to znamená revizi současné právní úpravy a její postupné slad'ování ve smyslu zakotvení multidisciplinární spolupráce.¹⁷⁷ Návrh novely zákona č. 109/2002 Sb. uvádí, že rodiči má být umožněn co nejširší kontakt s dítětem a právo plně se podílet

¹⁷⁰ OSN: Směrnice o náhradní péči o děti [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

¹⁷¹ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁷² Srov. Změna systému náhradní výchovy [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>>.

¹⁷³ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁷⁴ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 197.

¹⁷⁵ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

¹⁷⁶ Srov. Národní akční plán péče o ohrožené děti je v první fázi realizace [online]. In Tisková zpráva MPSV [cit. 2011-02-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8365>>.

¹⁷⁷ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

na výchově, právo na včasné informace, být slyšen v kterékoli věci, aj., přitom je vázán povinností hradit příspěvek na úhradu péče.¹⁷⁸ MŠMT by navíc chtělo legislativně dořešit kompetence zařízení pro možnost zastoupení nespolupracujících zákonných zástupců v některých taxativně vymezených případech, zejména při vyřizování osobních dokladů dítěte, při přijímání dětí ke studiu na střední škole, plánovaných zdravotnických výkonech a zveřejňování obrazových záznamů. Rezort ministerstva spravedlnosti má zase snahu legislativně zabezpečit vymahatelnost příspěvku na úhradu péče i prostřednictvím zvýšené trestní odpovědnosti rodičů včetně souvisejícího omezení sociálních dávek a právně upřesnit dobu faktického

tříměsíčního nezájmu rodičů dítěte.¹⁷⁹

Z praxe MPSV vyplývá, že u některých rodin existuje vůle ke spolupráci, avšak rodiny se nacházejí v multiproblémové situaci a je zde absence komplexního systému pomoci (např. propojení finanční, materiální a sociální pomoci, řešení bytové otázky, atp.). Na tuto situaci neumějí instituce často efektivně reagovat.¹⁸⁰ Zadluženost domácností, nezaměstnanost a absence sociálního bydlení je častou překážkou, která sanaci rodiny brání.

Pokud není možný stabilní a bezpečný život dítěte v rodině, je nutné garantovat jeho právo na kontakt s rodiči, který bude pro dítě bezpečný a povede ke zdravému vývoji jeho osobnosti. Zároveň je nezbytně nutné sledovat, zda kontakt s původní rodinou není pro dítě ohrožující. Znamená to vypracování metodiky závazné pro všechny resorty na bázi Úmluvy o právech dítěte.¹⁸¹

¹⁷⁸ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

¹⁷⁹ Srov. Změna systému náhradní výchovy [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>>.

¹⁸⁰ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁸¹ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

2.9 Děti opouštějící náhradní péči

Česká republika je pod kritikou Výboru práva dítěte OSN mimo jiné i za nedostatečnou pomoc dětem při opouštění ústavního prostředí.¹⁸² *Po odchodu z ústavu mladí lidé jen obtížně hledají vlastní bydlení a zaměstnání. Snaží se jim v tom pomáhat několik nestátních domů na půl cesty, ty však celkové potřebě nestačí, a přestože pro své klienty dělají mnoho, vliv ústavní deprivace odstranit nemohou. U těchto mladých lidí je vysoká pravděpodobnost, že se v krátké době dostanou do konfliktu se zákonem. Republikový výbor pro prevenci kriminality odhaduje, že se to týká zhruba poloviny mladých lidí propuštěných z ústavů,*¹⁸³ z čehož lze odvodit, že se snimi během

doby náhradní péče nepracovalo v dostatečné kvalitě.¹⁸⁴ Federace dětských domovů ČR v jednom ze svých článků uvádí, že dítě opouštějící institucionální péči by mělo mít nárok na formulování svých vlastních potřeb a na další podporu v souladu s cílem zajistit jeho reintegraci do rodiny a společnosti. Pokud však u dítěte není návrat do rodiny možný, je třeba naplánovat další prostředky pomoci či pokračovat v jeho umístění v takovém typu zařízení, které mu umožní zohlednit jeho přání a cesty jeho životní seberealizace.¹⁸⁵ Statistiky jasně dokazují, že děti, které byly umístěny do náhradní péče – a zvláště do ústavní péče – spíše skončí jako bezdomovci, spíše se dopouštějí trestné činnosti, spíše mají děti ve věku mladším 20ti let a jejich děti mají větší šanci být umístěny v náhradní péči.¹⁸⁶ Umístění dětí v institucionální péči

¹⁸² Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

¹⁸³ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s 270.

¹⁸⁴ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁸⁵ Srov. Změna systému náhradní výchovy [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>>.

¹⁸⁶ Srov. Národní průzkum situace dětí v náhradní péči [online]. In VZD [cit. 2011-01-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/narodni-pruzkum-situace-deti-v-nahradni-peci>>.

znamená v mnoha případech jen přerušení sociálně patologického vývoje, který po ukončení péče opět nastartuje.

Jednou z dalších příčin selhání dětí po odchodu z institucionální péče je neschopnost adaptovat se na běžný život, který se však diametrálně liší od maximálně zrežimovaného zažitého modelu života v zařízení, což opět svědčí o absenci následné péče. Dalším problémem je situace dětí, které se vracejí do svých původních rodin, tzn. do zátěžového prostředí, kde jsou někdy nuceny přizpůsobit se asociálnímu stylu života.¹⁸⁷

*Pro práci na zlepšení efektivitv této problematiky se naskýtá několik otázek : Kdo má připravit prostředí pro život těchto „dospělých dětí“, které byt' plnoleté jsou sociálně a i mnohdy mentálně na úrovni desetiletého dítěte? Proč těmto potřebným nikdo nepodá ruku a nepomáhá jim v integraci po opuštění školského výchovného zařízení, které k nim přestává být po dosažení plnoletosti kompetentní? Kde jsou sociální pracovníci, kurátoři? Jak je možné, že v podstatě neexistuje systém chráněného sociálního bydlení, což je na západ od našich hranic samozřejmost? Kde jsou v sociální síti záchytné body pro absolventy našich zařízení, kteří se především kvůli své mentální úrovni i duševnímu zdraví nejsou schopni samostatně uchytit? Co dělá MPSV a orgány sociální péče? Jak je možné, že sociálních pracovníků pro nezodpovědnost jejich zřizovatelů ubylo tolik, že se nestíhají nad osudy jednotlivců ani zamýšlet, natož hledat správná řešení a ve svých rozhodnutích pro nezvladatelné množství případů tak často chybují?*¹⁸⁸

Na fakt, že u nás neexistuje státem garantovaný systém následné péče zajišťující po opuštění ústavu důstojné podmínky pro socializaci, reaguje NAP ve svých navrhovaných cílech zvýšením životních šancí dětí a podpory osamostatnění dětí opouštějících náhradní péči, jejich úspěšnou socializaci a předejití případnému dalšímu rozvoji rizikového chování. Je třeba provést změnu materiální a finanční podpory

¹⁸⁷ Srov. Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. In MVCR [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

¹⁸⁸ PILAŘ, J. *Není jenom VNITRO a MPSV, musíme problém pojímat komplexně!* [online]. In ANV [cit. 2011-02-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.anv.cz/tema/27-analyza-efektivitv-fungovani-systemu-pece-o-deti/116-neni-jenom-vnitro-a-mps-v-musime-problem-pojimat-komplexne>>.

pro děti odcházející z náhradní péče.¹⁸⁹ Zákon č. 109/2002 Sb. upřesňuje ukončení pobytu v zařízení v § 33 (věcná pomoc, jednorázový peněžitý příspěvek, ve spolupráci s OSPOD poradenská pomoc, zajištění bydlení a práce).¹⁹⁰

Směrnice OSN udávají, že *organizace a zařízení by měly mít jasnou politiku a schválené postupy, které by v případě plánovaného i neplánovaného ukončení práce s dětmi zaručily odpovídající následnou péči a/nebo dohled. Po celou dobu trvání péče by měly systematicky usilovat o přípravu dítěte na soběstačnost a plnou integraci do společnosti, zejména prostřednictvím pěstování sociálních a životních dovedností, které je možno osvojovat aktivní účastí na životě místní komunity.*¹⁹¹

2.10 Institucionalismus

*Ústavní pobyt je vždy vážným zásahem do klientova osudu. Jednotlivé etapy mají svá specifika, jimž by měly být ústavní režimy přizpůsobeny. Ústavní péče má nezanedbatelná rizika, která se liší podle toho, v kterém věku a v jaké životní situaci se klient do ústavní péče dostal.*¹⁹² S umístěním klienta do zařízení ústavní péče souvisí

i vývoj hodnotové orientace, která se vytváří v souvislosti výchovného prostředí, vlivem blízkých osob a sebepojetím jedince.¹⁹³ Klient bývá svou situací a svým stavem deprimován. Vstup do neznámého prostředí, v němž se bude nucen přizpůsobovat existujícím pravidlům (v některých zařízeních velmi omezujícím), pro něj představuje další krok a zátěž.¹⁹⁴ Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky,

¹⁸⁹ Srov. NAP k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. In MPSV [cit. 2010-05-12]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf>.

¹⁹⁰ Srov. EPRAVO.CZ [online]. [cit. 2011-02-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.epravo.cz>>

¹⁹¹ OSN: *Směrnice o náhradní péči o děti* [online]. In VZD [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

¹⁹² MUEHLPACHR, P., *Vývoj ústavní péče*, s. 35.

¹⁹³ Srov. TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické prejavy dětí a mládeže*

¹⁹⁴ Srov. MUEHLPACHR, P., *Vývoj ústavní péče*, s. 42.

doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život. V ústavu má klient úplné zaopatření, o to těžší je adaptace na přirozené prostředí. Klient se stýká s omezeným počtem spoluobytel a nepočteným týmem profesionálů. Pohybuje se v omezeném prostoru ústavu a jeho okolí. Je pro něho snažší orientovat se v ústavním redukováném světě, než v komplexním, nepřehledném vnějším světě.¹⁹⁵ Ztráta soukromí je pravidelnou daní za pobyt v ústavu. Represivní ústavy provádí degradační rituál, kdy se klient podrobí přijímací proceduře, při které je připraven o svoje šaty, osobní věci, je mu přidělena postel, místnosti, které nemůže využívat ani podle svého přání.¹⁹⁶ Je zřejmé, že se klienti určitým způsobem omezují. Jeden nemůže poslouchat hlasitou hudbu, protože se jiný učí a podobně.¹⁹⁷ Jestliže nejsou psychické potřeby uspokojeny náležitě a v pravý čas, vzniká stav psychické deprivace.¹⁹⁸ (Z výsledků čtyř velkých výzkumných projektů Z. Matějčka vyplývá, že nejdůležitější dětskou potřebou je jistota ve vztazích.¹⁹⁹) V některých ústavech zatím nejsou respektována ani práva dětí na návštěvy.²⁰⁰ V současné době je však nutno přihlídnout i k tomu, že vzniká celá řada malých dětských domovů rodinného typu, vytvářející model velké rodiny, v nichž je dětem poskytována péče obdobná individuální rodinné výchově.²⁰¹

V ústavech stejně jako v jiných organizacích, existuje hierarchie společenských pozic, formální nadřízenost se nemusí krýt s nadřízeností neformální. Stejně jako rodiny a státy, udržují ústavy svůj vnitřní řád soubory pozitivních a negativních sankcí. Ústavy mají svůj folklór, mají svůj slovník, svoji atmosféru. Vůči vnějšmu světu jsou uzavřené, vstup i výstup je kontrolovaný. Mezi klienty a personálem existuje hranice, jejíž obdobou je mezigenerační hranice rodinná. Přístupnost určitých míst v ústavu je regulována pravidly, která souvisejí s hierarchií společenského postavení. V ústavech

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 37.

¹⁹⁶ Srov. MUEHLPACHR, P., *Vývoj ústavní péče*, s. 37-38.

¹⁹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 32.

¹⁹⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, s. 37-38.

¹⁹⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*, s. 119-126.

²⁰⁰ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*, s. 271.

²⁰¹ Srov. HOLUB, M., NOVÁ, H., HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*, s. 118.

není ponecháno nic náhodě, kdo, s kým, a kde může být v kontaktu.²⁰² Dítě je bráno jako objekt péče odborníků, bez akcentu na multidisciplinární pomoc. Výkon ústavní výchovy může ve svých důsledcích pro dítě znamenat emocionální násilí, jak je mimo jiné vnímáno i ze strany OSN a WHO.²⁰³

Koncepce transformace MŠMT je postavena na třech základních pilířích, jedním z nich je analýza celého systému péče o ohrožené děti a rodiny, především pak analýza kapacit zařízení z hlediska lidských zdrojů, počtu klientů, hmotných zdrojů, kvality života klientů.²⁰⁴ M. Cháb v roce 1998 publikoval myšlenku, že ideální představou by bylo, kdyby z ústavů zůstaly jen byty a ústav by se rozplynul ve společenství lidí.²⁰⁵ O několik let později se v návrhu novely zák. č. 109/2002 Sb. uvádí, že stávající zařízení může zřídit skupinu i mimo areál zařízení.²⁰⁶ (Některé ústavy již takové oddělené bydlení provozují). Takové řešení je dobrým krokem k destigmatizaci, kdy se zohledňuje ochrana dětí i rodin před negativním označováním v průběhu diagnostické, preventivní, výchovné, terapeutické a následné péče. S tímto souvisí i vymezení moderní terminologie a snaha o transparentnost institucionální výchovy a dalších intervencí, včetně humanizace resocializační péče.²⁰⁷

David Tolfree (Save the Children Sweden) vypracoval analýzu typických negativních rysů ústavní péče. Tato zjištění zahrnují segregaci, diskriminaci a izolaci, které děti v ústavech často pociťují. Dále fakt, že přijetí do ústavu je často založeno na potřebách dospělých, ne zájmu dětí. Navíc institucionální péče vykazuje nedostatek

²⁰² Srov. MUEHLPACHR, P., *Vývoj ústavní péče*, s. 33.

²⁰³ Srov. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. In MPSV [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

²⁰⁴ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

²⁰⁵ Srov. CHÁB, M. *Svět bez ústavů*, s. 31.

²⁰⁶ Srov. Návrh novely zákona o ústavní výchově [online]. In VZD [cit. 2011-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

²⁰⁷ Srov. Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče... [online]. In MŠMT [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

osobní péče, stimulace, nedostatek příležitostí učit se o rolích dospělých, riziko zneužívání v ústavech, nedostatek pozornosti specifickým psychologickým potřebám, a konečně - s ohledem na tyto rysy - fakt, že "ústavní děti" mají často problém přizpůsobit se životu venku mimo ústav.²⁰⁸ Dalším kritizovaným momentem je naopak údajné nahrazování rodiny v DD, suplování funkcí rodiny apod., užívání terminologie „rodina“, „rodinka“ v DD apod. Zařízení na to ale reagují tvrzením, že jsou si vědomi, že jejich úkolem je: vrátit dítě do své biologické rodiny, pokud to nejde, najít mu náhradní rodinu, pokud nejde ani to, vychovat z něho člověka, který bezkonfliktně zapadne do společnosti.²⁰⁹

²⁰⁸ Srov. TOLFREE, D. *Komunitní péče pro děti oddělené od rodičů* [online]. In VZD [cit. 2011-01-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.vzd.cz/komunitni-pece-pro-deti-oddelene-od-rodicu>>.

²⁰⁹ Srov. KŘEPSKÝ, D. *Kritika ombudsmana nebyla v případě dětských domovů na místě* [online]. In FDDCR [cit. 2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

3. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

3.1 Cíl práce

Cílem mé práce je zjištění, zda je možné, aby se činnost dětských domovů v současném stavu (s některými aspekty, jež jsou pod palbou kritiky) , byla schopna vypořádat s novou legislativou týkající se ústavní výchovy (která by měla být zpracována na základě výsledků z právě probíhajících úkolů Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011).

3.2 Hypotézy

H1: Dětské domovy vítají navrhovanou novelu zákona č. 109/2002 Sb.

H2: Současné dispozice dětských domovů nejsou připraveny k přijetí legislativních změn.

4. METODIKA

4.1 Použitá metoda

Abych výsledků zmíněného cíle dosáhla, zvolila jsem metodu kvantitativního výzkumu. Prostředkem k získání výzkumných údajů bylo dotazníkové šetření. Desetibodový dotazník tématicky navazuje na kapitolu 2. Aspekty ústavní výchovy, a to ve stejném sledu bodů. Otázky se týkají jak současného stavu DD, tak i dopadu na ně při možných legislativních změnách (navrhovaná novela zák. č. 109/2002 Sb.,

o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních). Respondenti byli osloveni prostřednictvím emailu.

4.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořila ústavní zařízení, konkrétně dětské domovy na území České republiky. Pro spolupráci na vyplnění dotazníku byli osloveni jejich ředitelé popř. sociální pracovníci. V naší republice je nyní evidováno 150 dětských domovů,²¹⁰ toto číslo se každým rokem drobně proměňuje jak sestupně, tak i vzestupně. Jak je znázorněno v tabulce č.1 zřizovatelem těchto zařízení není jen kraj, ale v menší míře

i církev, soukromník a MŠMT. Mým záměrem pro tento výzkum bylo oslovit zařízení, jejichž působení vychází ze stejných nebo úzce podobných podmínek, čímž je vzorek 138-mi dětských domovů spadajících pod stejného zřizovatele (kraj). Ostatní zřizovatelé provozují většinou nízkokapacitní zařízení, jež se v samotném provozu jejich činnosti od organizace činnosti větších zařízení mohou lišit, tudíž jsem tento typ jako vzorek pro můj kvantitativní výzkum vyloučila. Na některá zařízení z vybraného

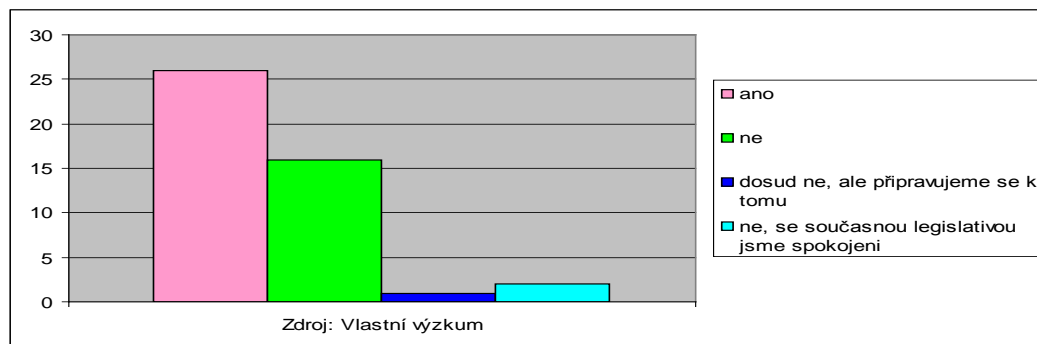
²¹⁰ Rejstřík škol[online]. In MŠMT [cit. 2011-02-12]. Dostupné na WWW: <<http://rejskol.msmt.cz/>>.

výzkumného vzorku jsem v rámci vyhledávání kontaktů přes různé webové stránky nenašla emailové adresy a některé emailové adresy nebyly platné. Mnou oslovených zařízení bylo tedy 106 a návratnost dotazníků činila 48, tedy necelou polovinu, z čehož bylo do výzkumu možné zahrnout jen 44, některé byly vyřazeny pro neúplnost dotazovaných údajů.

5. VÝSLEDKY

Aktivní reakce při přípravě novely zák. č. 109/2002 Sb.

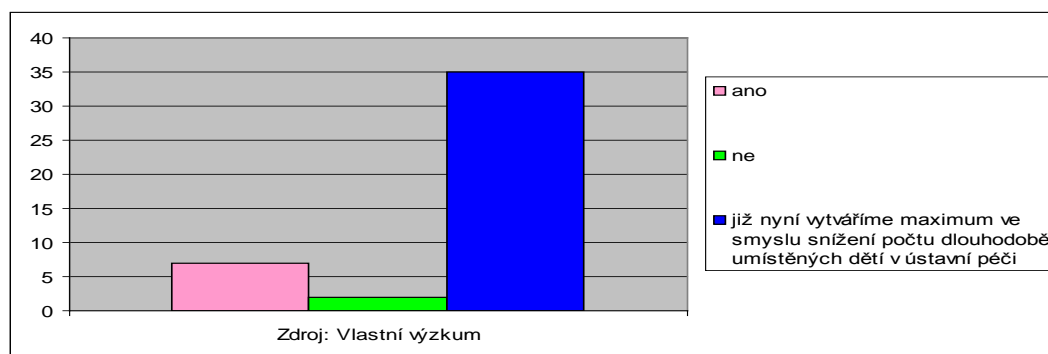
Graf. č. 1

Graf č. 1 zaznamenává, zda zařízení nějakým způsobem (návrhy, podněty, připomínky) reagovali v souvislosti s přípravou novely zák. č. 109/2002 Sb. na výzvu MŠMT ke spolupráci. Z údajů vyplývá, že 26 respondentů již připomínky podalo, 16 nikoliv, 1 zařízení se k tomuto kroku připravuje a 2 ze zástupců dětských domovů jsou se současnou legislativou spokojeni a nemají potřebu se podílet na novelizaci tohoto zákona.

Zvýšení snahy při navrácení dítěte do přirozeného prostředí nebo jeho umístění do náhradní péče

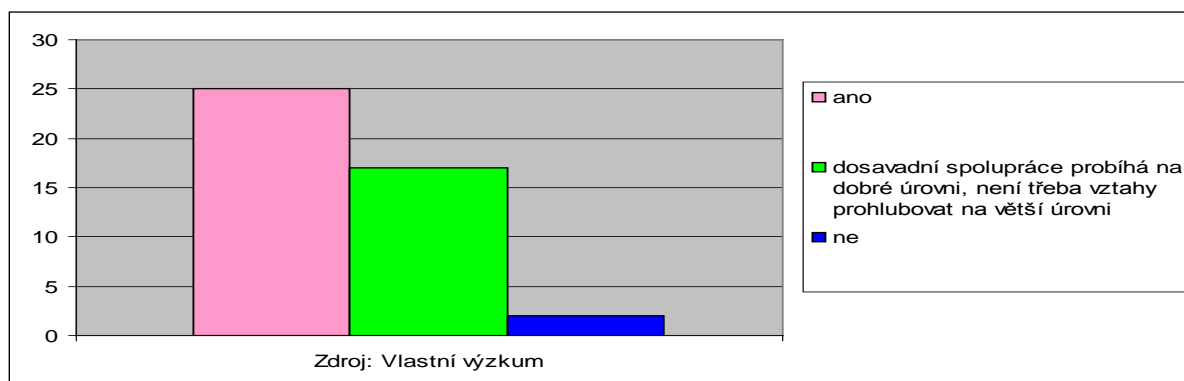
Graf. č. 2

Na otázku, zda zařízení zvýší úsilí při snaze vytváření podmínek pro návrat dítěte do přirozeného prostředí nebo jeho umístění do náhradní rodinné péče, odpověděly 2 respondenti záporně, 7 kladně a většina zbývajících 35 se vyjádřilo, že již nyní vytváří maximum ve smyslu snížení počtu dlouhodobě umístěných dětí v ústavní péči.

Zintenzivnění spolupráce s orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty

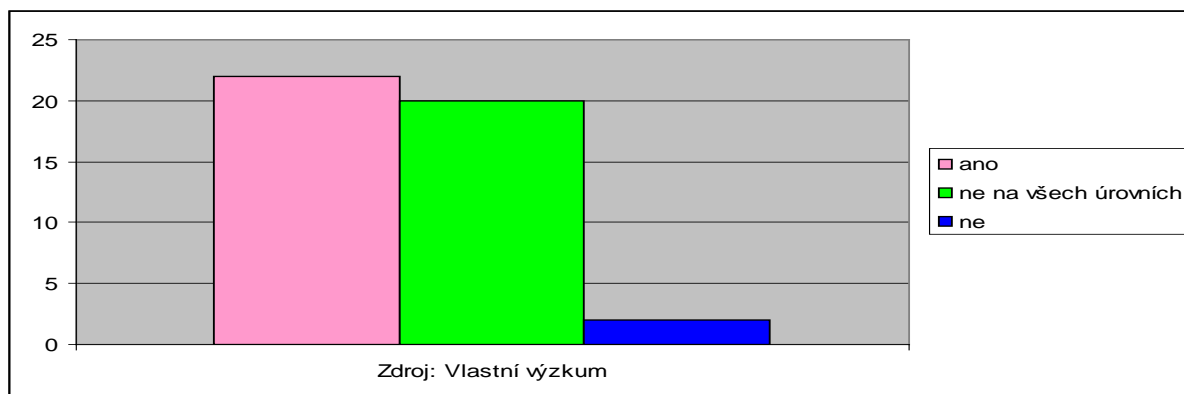
Graf. č. 3

Asi polovina (25) dotazovaných dětských domovů vítá navrhovanou intenzivnější spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty, 2 respondenti intenzivnější spolupráci odmítají a 17 hodnotí dosavadní spolupráci na dobré úrovni, kdy není třeba vztahy více prohlubovat.

Spokojenost se systémem dozoru a kontroly nad činností zařízení

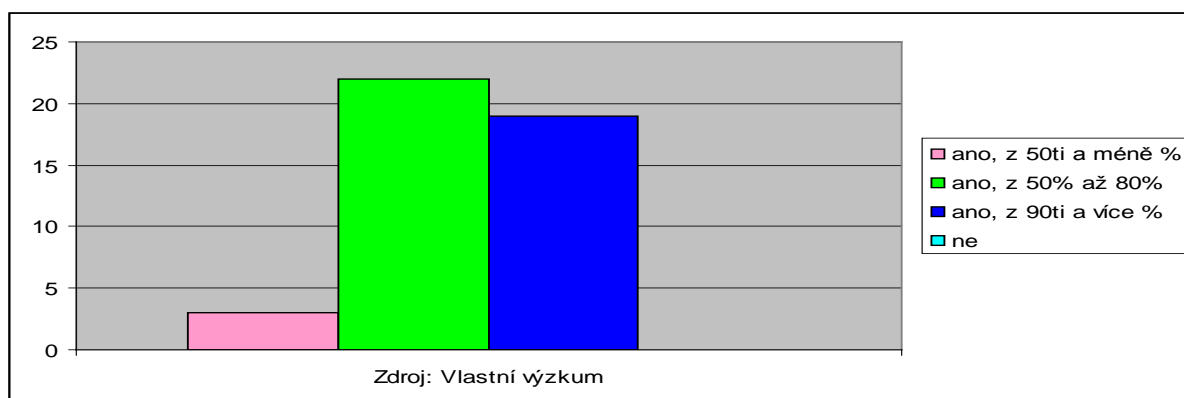
Graf č. 4

Se systémem dozoru a kontroly nad činností zařízení je spokojena zhruba jedna polovina (22) respondentů, druhá polovina (20) respondentů s touto činností není spokojena jen na některých úrovních a 2 z respondentů vůbec ne.

Individuální přístup k dítěti a respektování jeho práv v praxi

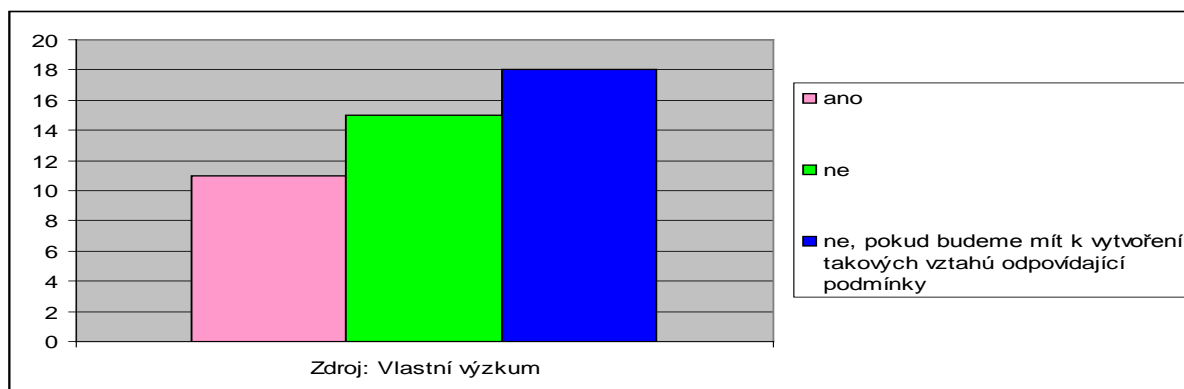
Graf. č. 5

Zda je v praxi možné, aby bylo na každé dítě pohlíženo individuálně, v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami a zároveň i vážně přihlíženo k jeho názorům, návrhům, žádostem a stížnostem se vyjádřilo 22 respondentů, že to v současných možnostech lze, ale jen z 50ti až 80ti procent, 19 respondentů tvrdí, že individuální přístup lze v ústavním zařízení dítěti poskytnout v 90ti a více procentech a naopak 3 respondentům se toto daří naplnit pouze z 50ti a méně procent.

Problém udržení kázně v rodinné skupině po změnách navrhovaných novelou zák. č. 109/2002 Sb.

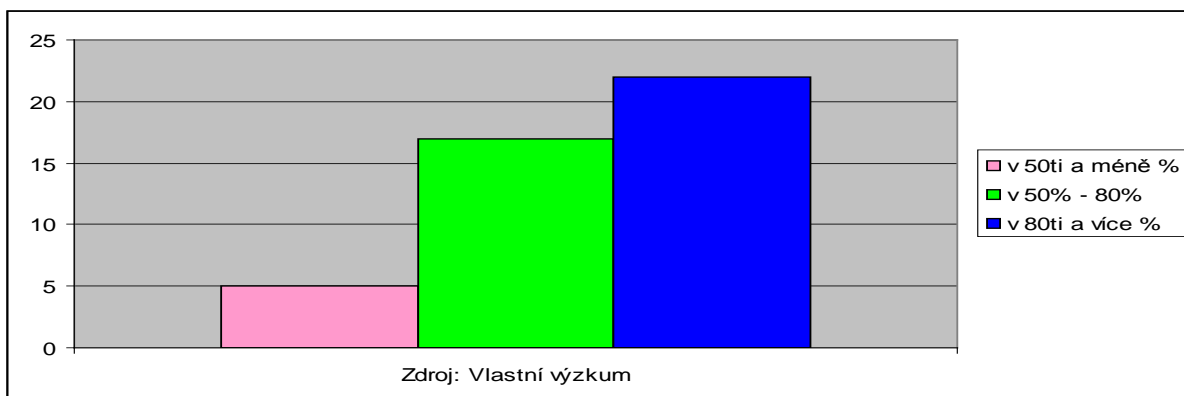
Graf. č. 6

15 respondentů nepřekvapí pokud by byl uzákoněn důraz na opatření ve výchově pozitivně motivující před sankcemi, které by poté mely být výjimkou, 18 dotázaných by to přijalo, v případě, že bude mít k vytvoření takových vztahů odpovídající podmínky a v 11 zařízeních by za takových změn bylo pro pedagogické pracovníky obtížnější udržet kázeň v rodinné skupině.

Umístění dětí v zařízení, které je od jejich původního domova místem nejbližší

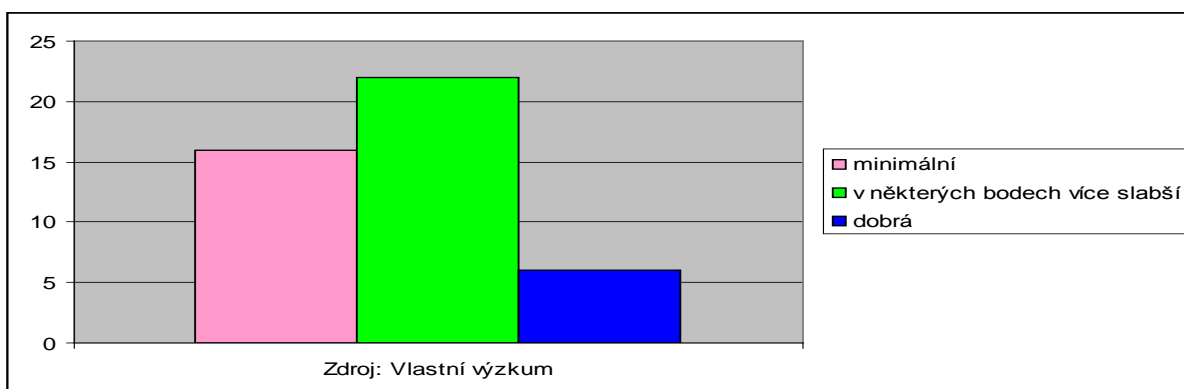
Graf. č. 7

Děti jsou v dotazovaných zařízení umístěny, jako v nejbližším možném ústavním zařízení od jejich původního domova v 50ti a méně procentech v 5 případech, v 50ti až 80ti procentech v 17 případech a v 80ti a více procentech ve 22 případech.

Spolupráce s rodiči (kontakt, žádost na informace a vyjádření se k opatřením, které se dítěte týkají, hrazení příspěvku na úhradu péče)

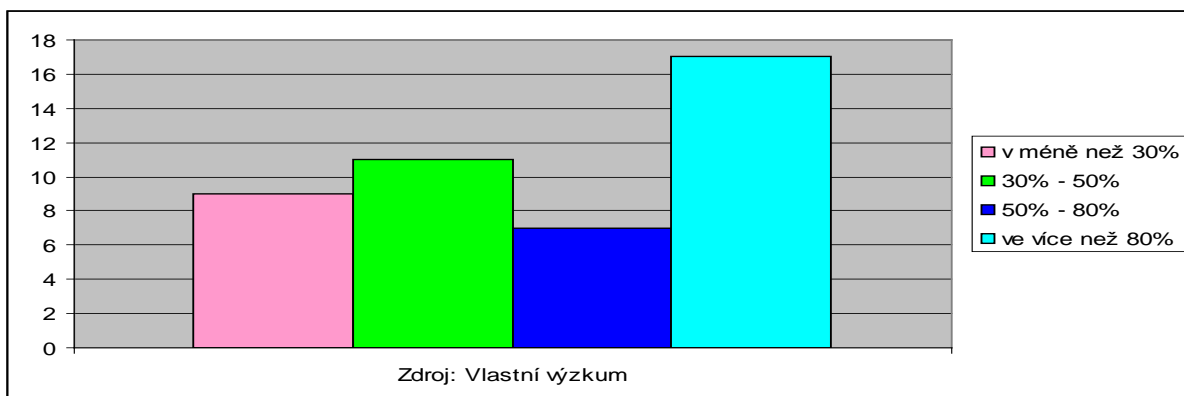
Graf. č. 8

Spolupráci s rodiči nebo jinými osobami, odpovědnými za výchovu dětí hodnotí 6 zařízení jako dobrou, 22 zařízení má s touto spoluprací zkušenosti v některých bodech více slabší a 16 dotázaných ji dokonce hodnotí jako proces s minimální odezvou.

Úspěšnost pomoci dětem opouštějící zařízení

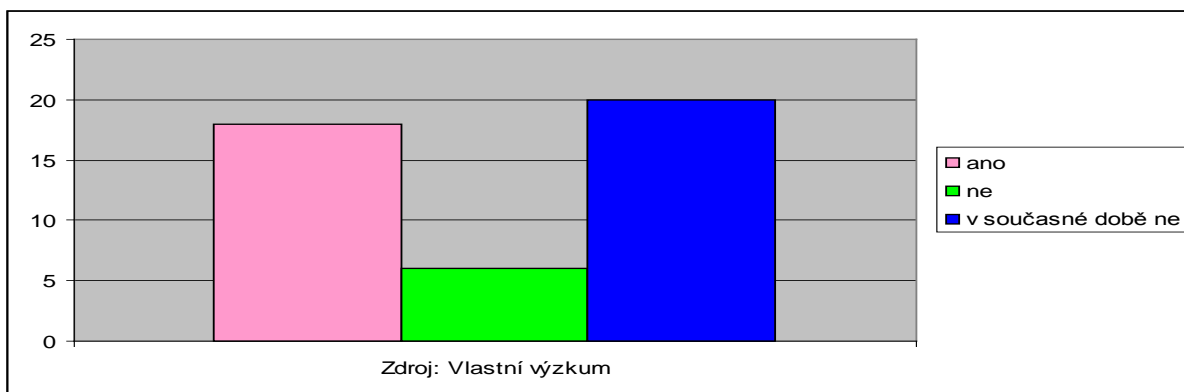
Graf. č. 9

Zajistit bydlení, práci a poradenskou pomoc při řešení tíživých situací se daří dětem opouštějícímu ústavní péči z více než 80ti procent u 17 dotázaných respondentů, z 50ti až 80ti procent se toto daří 7 dětským domovům, v 11 zařízeních se děti mohou spolehnout jen na 30ti až 50ti procentní úspěšnost pomoci a v 9 zbývajících zařízeních už jen v méně než 30ti procentech.

Možnost zřízení samostatného bydlení skupiny mimo areál zařízení

Graf. č. 10

Realizovat samostatné bydlení zřízeného mimo areál DD, je schopno provozovat 18 dětských domovů, 20 domovů na to v současné době nemá odpovídající podmínky a 6 zařízení odpovědělo v neprospěch oddělené skupiny mimo jejich areál.

6. DISKUSE

Všemi znázorňovanými body se zabývá navrhovaná novela zák. č. 109/2002 Sb., která tyto aspekty přepracovává a tím zdůrazňuje důležitost jejich řešení (a to především na podnět kritiky těchto aspektů zejména od zahraničních organizací).

Na základě mé pětileté zkušenosti, kdy jsem byla zaměstnancem DD jsem výsledky některých odpovědí mohla předpokládat. Z četnosti některých odpovědí respondentů jsem však byla překvapena. Což svědčí o tom, že úroveň kvality některých zařízení, ač se řídí stejnou právní úpravou platnou pro všechny, se zřejmě v některých oblastech bude lišit. A z čehož také vyplývá, že odraz hodnocení jednoho zařízení nesmí být stigmatizací pro všechny ostatní (jak se např. stalo u kritizované „Zprávy z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní výchova a ochranná výchova“ veřejného ochránce práv).

Dotazníkové šetření proběhlo na přelomu roku 2010/2011, v témže čase jsem sbírala i materiály ke kapitole č. 2. Vzhledem k tomu, že je toto téma nyní v činném stavu, je možné, že aktuálnost zde uvedených informací nebude již odpovídající reálnému stavu v době obhajoby.

Všechny body tohoto šetření jsou již, jak jsem zmínila, charakterizovány v kapitole č. 2 Aspekty ústavní výchovy, v takovém podání, které je s internetu, literatury a tisku dostupné veškeré veřejnosti se zájmem o tuto problematiku. Moje práce se zabývá konkrétnějším dopadem případné změny legislativy na zařízení dětských domovů a také zjištěním, zda skutečný stav DD koreponduje se zmíněnými aspekty.

Více než polovina dotázaných domovů reagovala v souvislosti s přípravou novely zákona č. 109/2002 Sb. svými připomínkami, návrhy a podněty, a to buď přímo u MŠMT nebo prostřednictvím složek, které činnosti DD mohou po odborné stránce něco poskytnout (Dětské diagnostické ústavy, Asociace speciálních pedagogů, Asociace náhradní výchovy aj.). Je tedy patrné, že změny v legislativě se těchto zařízení živě týkají a že na spolupráci při vzniku nového zákona a s ním související multidisciplinarity mají zájem.

80% respondentů se vyjádřilo, že vytváří maximum ve smyslu snížení počtu dlouhodobě umístěných dětí v ústavní péči, ať se již jedná o návrat dítěte

do přirozeného prostředí nebo jeho umístění do náhradní rodinné péče. Z toho lze soudit, že podmínky dítěte pro návrat dítěte do biologické rodiny nebo do jiné formy náhradní rodinné péče nemohou tolik určovat institucionální zařízení, jako především pracovníci OSPOD a zdařilá resocializace rodiny a v neméně menší míře individuální posouzení stavu dítěte odborníky. Ne vždy a za každou cenu je totiž vhodné dítě od institucionální péče distancovat. Prvním důvodem je možná stálá nevhodnost prostředí rodiny, z kterého bylo dítě odebráno a druhým důvodem je názor, že žádná z forem náhradní rodinné výchovy by neměla být chápána jako nadřazená, ale spíše pojata jako paralelní větev péče o ohrožené dítě. Přesná kritéria při posuzování tohoto aspektu by se měla přísnými měřítky v rámci právní úpravy dořešit.

Přesto, že je 39% dotázaných zařízení se spoluprací s orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty spokojena, tak i větší polovina dětských domovů vítá tyto vztahy více otevřít spoluprací. Z čehož vyvozují, že současná spolupráce není vykonávána v největším možném souznění stran. Na to reaguje navrhovaná novela zák. č. 109/2002 Sb., kde tuto spolupráci zdůrazňuje na všech úrovních. Což je i důsledkem dosavadních často nekoordinovaných, někdy protichůdných aktivit zmíněných složek. I zde chybí jednotící hlediska pro posuzování pracovních počinů, tak aby bylo dosaženo maxima ve prospěch dítěte. Práce OSPOD mnohdy záleží na právě činném lidském faktoru, jeho zkušenostech a postoji k práci. Mnohé neziskové organizace se místo snahy o spolupráci prezentovaly jen kritikou a radami. Právě pro tyto fakta se domnívám, že většina dětských domovů bude dle bilance odpovědí přístupna jen otevřené spoluprací s jasnými cíly ve prospěch dětí umístěných v ústavní péči.

Spokojenost se systémem dozoru a kontroly nad činností zařízení vyjádřila zhruba polovina dotázaných respondentů, druhá polovina na tyto složky nahlíží s výhradami. Tento výsledek si vysvětlují tím, že na rozdíl od ministerstev a Veřejného ochránce práv jen kontrola orgánu státního zástupce může pomoci při konkrétních počinech dětských domovů. Nehledě na fakt, že jmenované a další orgány kontrolují jen poslední článek řetězu a chybí dohled nad tím, jak činní jsou rodiče dětí ve snaze k nápravě, tak aby mohly být jejich děti do tohoto prostředí případně znovu vráceny. Systém kontroly je na rozdíl od původního znění zákona č. 109/2002 Sb. podrobněji rozepsán v jeho navrhované novele.

Většina dětských domovů tvrdí, že individuální přístup jsou schopni poskytnout dítěti z více než 50ti procent z povinností, které jim v tomto směru ukládá zákon – pohlížet na každé dítě individuálně, v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami a zároveň i vážně přihlížet k jeho názorům, návrhům, žádostem a stížnostem, poskytnout poradenství, pomoc atd. Domnívám se, že v tomto bodě nebude nikdy možno dosáhnout maxima rovnajícího se vztahům v rodině. (viz. příklad PhDr. Sáva, podkapitola 2.5 Dodržování práv dětí a individuální přístup k nim) a ani sebelepší legislativa tento aspekt nezpracuje. Tento stav je v praxi podmíněn několika faktory: nízký počet pedagogických pracovníků vzhledem k počtu umístěných dětí, nadměrná fluktuace personálu, omezená časová kapacita ve vztahu zaměstnanec dítě: odlišné potřeby dětí přicházejících z různých sociokulturních podmínek aj.

Různorodost odpovědí se objevila v otázce, zda bude pro pedagogické pracovníky obtížnější udržet kázeň v rodinné skupině v případě, že by začala platit navrhovaná novela zák. č. 109/2002 Sb., a to ve změnách v § 21 (Opatření ve výchově), kde mají přednost opatření pozitivně motivující před sankcemi (které by měly být výjimkou). 15 respondentů s tímto přijetím nemá problém, z čehož usuzuji, že na takovém principu již jejich práce stojí. Pro 11 respondentů by byla tato změna v praxi obtížně zvládnutelná

a pro 12 z celkového počtu dotázaných přijatelná pouze v případě, že by k ní měli odpovídající podmínky, tím subjektivně, z vlastní zkušenosti, rozumím především dostatečnou kapacitu personálu a dobré zázemí a podporu ve vedení zařízení. Nelze zde ignorovat skutečnost, že děti se v dětských domovech umísťují často s určitými výchovnými problémy a návyky pocházejícími z prostředí, z kterého byly odebrány. Záleží také na věku, v kterém bylo dítě do zařízení umístěno. Mladší dítě je snáze pedagogickými metodami s možnou menší mírou represivních výchovných opatření ovlivnitelnější než dítě starší. Není pochyb, že je nutné nějakým způsobem problémové chování dětí regulovat, a to buď opatřením ve výchově nebo pomocí alternativních trestů (zaměstnáváním dětí prací, omezením či zákazem televize, vycházek, neúčasti nějaké činnosti apod.). Při výrazném omezení těchto trestů by došlo k narušení jejich dalšího chápání „dobrého a špatného“ a následně také jejich začlenění do společnosti, která by jistě modely chování jen těžko tolerovala a došlo by tak k prohloubení jejich případného sociálního vyloučení.

Jak je vidět v grafu č. 7 je umístování dětí do nejbližšího ústavního zařízení od jejich původního domova ve velkém procentu úspěšné. Menší procento neúspěšnosti se spíše týká jen některých lokalit republiky (jak už jsem uvedla v podkapitole 2.7 Dislokace dětí do jednotlivých zařízení). Návrh novely zákona č. 109/2002 Sb. mimo jiné zdůrazňuje, že dítě má být v souladu s jeho blahem umístěno co možná nejbližě domova. Je patrné, že takové umístění v některých případech není možné, nejčastěji z kapacitních příčin. Na druhou stranu je otázkou, zda je na místě snaha o to, aby žilo dítě co nejbližě rodičům, ačkoliv se o něho roky nestarají. A soudím, že v některých případech (např. pohlavní zneužívání, týrání) je přímo žádoucí aby bylo dítě od bydliště rodičů lokálně separováno a zamezilo se případnému kontaktu (buť jen na ulici).

Spolupráce s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu v oblasti udržování kontaktu, žádostech na informace o dítěti, vyjadřování se k návrhům opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, hrazení příspěvku na úhradu péče apod. je dle většiny zařízení na špatné úrovni. Tento stav se netýká nezájmu zařízení na spolupráci. Ta se naopak vlastní iniciativou snaží rodiče přimět komunikovat, informuje je

o zdravotním stavu, výběru následného studia a v mnohých okamžicích potřebuje i jejich souhlas (a ani ten se často pro indispozici rodičů nedaří získat). Nezájem kontaktu rodičů s dětmi však není pro činnost zařízení tak velký problém jako velká absence hrazení příspěvku na úhradu péče, ten se často musí vymáhat prostřednictvím trestního oznámení pro neplnění povinností vycházejících ze zákona o rodině. Navrhovaná novela zák. č. 109/2002 Sb. poskytuje přesto zákonným zástupcům větší ochranu než jejich dětem, ačkoliv nad nimi ztratili některá práva, tím, že neplnili své povinnosti at' už z pohledu Trestního zákoníku, Občanského zákoníku či Zákona o rodině.

Na otázku jak často se v praxi (ve spolupráci s OSPOD) daří poskytnout dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení, zajištění bydlení a práce, poradenské pomoci při řešení tíživých životních situací po opuštění zařízení, odpovídali respondenti v rozmezí všech nabídnutých odpovědí. Některým dětským domovům se daří dítěti po odchodu pomáhat ve vysokém procentu úspěšnosti, jiným zase s úspěšností minimální. Domnívám se, že zařízení v tomto zlomu života dítěte jednají dle zákona a navíc s vlastní iniciativou tak, aby se pro dítě našlo co nejpříznivější řešení a zabezpečilo ho jak materiálně, tak

i z hlediska lidské podpory (bydlení, pomoc při hledání zaměstnání, poradenství, vzájemné udržování kontaktu). Rozdílné výsledky odpovědí dle mého názoru spíše než neschopnost zařízení reflektují v některých místech nedostatečnou spolupráci v trojúhelníku dítě, dětský domov a OSPOD. Děti opouštějící náhradní péči a jejich následná socializace, materiální a finanční podpora je také jedním z bodů transformace.

V návrhu novely zák. č. 109/2002 Sb. se uvádí, že zařízení může zřídit skupinu mimo areál. Necelá polovina dotázaných respondentů by byla schopna oddělenou skupinu provozovat a po personální, kontrolní a finanční stránce její chod zabezpečit. Některé dětské domovy toto oddělené bydlení dokonce již provozují. Pro dítě je jistě taková socializace a zařazení mezi běžnou populaci velkým přínosem v mnoha oblastech. Realizace tohoto bydlení by oproti předcházejícímu počtu zařízení nebyla v současné době možná v zařízeních zbývajících. Na tomto projektu totiž musí vždy participovat více subjektů, kromě dětského domova i zřizovatel, město a další, kteří se k tomu musejí z odborného hlediska vyjádřit.

Je zajímavé, jak se odpovědi všech dotázaných zařízení v mnoha otázkách dělí na skoro poloviny kladných a záporných reakcí. Je zřejmé, že roli u jednotlivých bodů (např. spolupráce s OSPOD, rodiči aj.) hrají zkušenosti a dále i úroveň, práce, vedení a velikost jednotlivých zařízení.

Při hodnocení výsledků tohoto dotazníkového šetření je třeba vzít do úvahy zkoumanou velikost vzorku. Pokud by se výzkumu účastnilo 100% vybraných zařízení, mohly by být výsledky odlišné, ale pravděpodobně ne zásadně.

H1: Dětské domovy vítají navrhovanou novelu zák. č. 109/2002 Sb.

Na základě rušné atmosféry, která kolem dětských domovů a jiných typů ústavních zařízení vznikla, jsem předpokládala, že se stanovená hypotéza potvrdí.

Z výsledků, které ukazují, že zařízení berou své poslání zodpovědně a účastně reagují na připravované změny v legislativě, a to především v oblasti efektivity spolupráce s jinými články systému náhradní péče (zákonnými zástupci dětí, orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi, orgány vykonávajícími dozor a kontrolu nad činností zařízení), je patrné, že hypotéza č. 1 **byla potvrzena.**

H2: Současné dispozice dětských domovů nejsou připraveny k přijetí legislativních změn.

Shrnu-li výsledky získané z dotazníku, pak mohu konstatovat, že i hypotéza č. 2 se **potvrdila**. Většina dotazovaných zařízení není ještě v mnoha bodech schopna přizpůsobit svoji činnost v souladu s připravovanými legislativními změnami.

Indispozice zařízení v nepřipravenosti přijímat všechny navrhované změny není podmíněna neochotou zařízení pro osvojení inovativních prvků, nýbrž ve většině případů spíše nedostatečným finančním zaštitěním některých oblastí jejich činnosti. Kapacita zaměstnanců ovlivňuje kvantitativní i kvalitativní individuální přístup k dítěti, řešení výchovných problémů, poradenskou a praktickou pomoc dětem umístěným i opouštějícím ústavní zařízení. Materiální podpora dále chybí při prosazování nových ubytovacích kapacit nebo přemístění již stávajících prostor do vhodnějších lokalit. V souladu s jmenovaným postrádají zařízení podporu státu ve výkonech multidisciplinárního charakteru (např. při snižování vysokého počtu dětí v zařízeních), tak aby mohly maximalizovat svůj potenciál a snížit možná rizika v systému náhradní péče. Tento výsledek je však podmíněn dobou, v kterou jsem šetření prováděla.

Je evidentní, že pokud stát těmto zařízením do budoucna garantuje takové podmínky, jaké by byly vhodné pro řešení některých kritických aspektů, bude činnost dětských domovů v rámci legislativních změn plynule navazovat na již fungující systém ústavní výchovy v České republice.

Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na oblast právních aspektů souvisejících s ústavní výchovou. Její celek tvoří pojmenování výkonů úzce spjatých s ústavní výchovou, působnost složek v rámci systému náhradní výchovné péče, nastínění problematiky, se kterou se tento systém potýká a prostřednictvím výzkumné metody získání zpětné vazby těch, kterých se popsána fakta v teoretické části týkají.

Pro praktickou realizaci výzkumu byly stanoveny dvě hypotézy. První hypotéza předpokládala, že zařízení dětských domovů vítají navrhovanou novelu zák. č. 109/2002 Sb. Výsledky získané z dotazníkového šetření ji následně potvrdily. Druhá hypotéza tvrdila, že současné dispozice dětských domovů nejsou připraveny k přijetí legislativních změn. I tato hypotéza byla provedeným výzkumem potvrzena.

Z informací získaných výzkumem vyplývá, že dětské domovy pracují v co nejužším souladu s nynějším platným právním rámcem a částečně již v souladu s nápravou aspektů, které teprve budou do celé legislativy týkající se ústavní výchovy zahrnuty. Je také patrné, že zařízení jsou otevřena změnám, i když jim k tomu chybí odpovídající podmínky, a to vesměs v okamžicích dialogu s ostatními složkami systému péče o dítě v náhradní výchově. Z výsledků je dále možno konstatovat, že současný stav dětských domovů je na celkem dobré mentální úrovni pro přijetí inovativních prvků v rámci přípravy nové právní úpravy.

Přínosem bakalářské práce je aktuální souhrn informací v oblasti aspektů ústavní výchovy ve světle mediální kritiky a připravovaných legislativních změn, a jejich možné přijetí v praxi.

Pro dosažení komplexnosti informací jsem přesáhla celkový počet stran, daný pro zpracování bakalářských prací.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha : Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-392-5.

BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0054-5.

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc : Olomouc 1999. ISBN 80-7182-076-8.

GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod : Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80247-1788-3.

HOLUB, M., NOVÁ, H., HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde, 2005. ISBN 80-7201-517-6.

CHÁB, M. *Svět bez ústavů*. Praha : QUIP, 2004. ISBN 80-239-4772-9.

JANKOVÁ, L., DOLEŽAL, T., ŠÁMALOVÁ, L. *Texty zákonů 77*. Praha : C.H. Beck, 2008. ISBN neuvedeno.

JANKOVÁ, L., MUSÍLKOVÁ, Z., SVÁROVSKÁ, K. *Texty zákonů 160*. Praha : C. H. Beck, 2009. ISBN neuvedeno.

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*., Praha : THEMIS, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha : MPSV, 1992. ISBN 80-85529-01-7.

KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha : Portál s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-957-7.

KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. *Sociálně – právní ochrana dětí*. Praha : ASPI, 2006.
ISBN 80-7357-214-1.

LUCKÁ, I. Krizová intervence, In MATOUŠEK, O a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. 3. vydání. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8.

- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: příručka pro osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7118-304-8.
- MATOUŠEK, O. et. al. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
- MATOUŠEK, O; KODYMOVÁ, P; KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MUEHLPACHR, P., *Vývoj ústavní péče*. Brno : Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2512-3.
- RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. Praha : Motto, 1992. ISBN 80-901338-4-3.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálně-patologické prejavy dětí a mládeže*. Bratislava : IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9.
- VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem : Krajský pedagogický ústav v Ústí nad Labem, 1975. ISBN nevedeno.
- VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999. ISBN nevedeno.
- VOCILKA, M. *Vybrané statě etopedie*. Most : Regionální středisko výchovy a vzdělávání, 1994. ISBN nevedeno.

Internetové zdroje:

- Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. Praha : MPSV, 30.6.2009 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>>.
- Asociace Dětských domovů [online]. Trutnov : Asociace Dětských domovů, Posl. úpravy 13.12.2010 [cit. 2011-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.webrovka.cz/html/informace.html>>.

Český helsinský výbor [online]. Praha : Český helsinský výbor, © 2002 - 2008 [cit. 2011-02-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/>>.

Děti se nemohou účastnit rozhodování o zásazích do svého života. In *NOVINKY.CZ* [online]. Praha : Borgis, 11.1.2011 [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/veda-skoly/221885-umluva-osn-o-pravech-ditete-plati-20-let-v-cesku-se-stale-dostatecne-nedodrzuje.html>>.

Děti v sirotčincích. *Dobry kontakt* [online]. 2005, [cit. 2010-01-22]. Dostupný z WWW: <<http://www3.gehe.cz/cs/gehe-partner/lekarny/casopis-dobry-kontakt/1228-dobry-kontakt-casopis.html>>.

Děti z ústavů!. In *Liga lidských práv* [online]. Praha : LLP, © 2007 [cit. 2011-01-21]. Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf>. ISBN 978-80-903473-4-2.

Dětské domovy. In *Statistická ročenka školství 2009/2010 - výkonové ukazatele* [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání , 2010 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

Dětské domovy se školou. In *Statistická ročenka školství 2009/2010 - výkonové ukazatele* [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání , 2010 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

Dětské domovy budou až krajní řešení, stát chce více krátkodobých pěstounů. In *IDNES.CZ* [online]. Praha : MAFRA, © 1999 – 2011 [cit. 2011-03-04]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-budou-az-krajni-reseni-stat-chce-vice-kratkodobych-pestounu-15y-/domaci.asp?c=A101025_224948_domaci_abr>.

Dětské krizové centrum [online]. Praha : Dětské krizové centrum, © 2002 [cit. 2010-01-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.dkc.cz/>>.

DVOŘÁK, J. Systém náhradní výchovy. In *ANV* [online]. Praha : ANV, 2007 [cit. 2011-01-09]. Dostupné z WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.

Dům na půli cesty [online]. Wikipedie : Otevřená encyklopedie, © 2011 [cit. 2011-02-03]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%AFm_na_p%C5%AFli_cesty>.

EPRAVO [online]. Praha : epravo, © 1999-2011 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/>>. ISSN 1213-189X.

Federace dětských domovů ČR [online]. Praha : Federace dětských domovů ČR, © 2010 [cit. 2010-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.fddcr.cz/>>.

FILIPOVÁ, Š. Oblast sociálně-právní ochrany dětí nemá dostatek pracovníků [online]. Praha : ANV, 2010 [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/278-oblast-socialne-pravni-ochrany-deti-nema-dostatek>>.

Hodnocení systému péče o ohrožené děti [online]. Praha : MVCR, 16.10.2007 [cit. 2011-01-12]. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016/hodnoceni_systemu3.pdf>.

Kriminalita páchaná na dětech. In *Kriminalita* [online]. Praha : MVCR, 9.8.2010 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>>.

KŘEPSKÝ, D. Dětské domovy pod mediálním tlakem. In *Bulletin*, 67 [online]. © 2007 [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/29>>.

KŘEPSKÝ, D. Kritika ombudsmana nebyla v případě dětských domovů na místě. In *Bulletin*, 68 [online]. © 2007 [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/29>>.

Ministr Petr Nečas představil plán transformace systému péče o ohrožené děti [online]. Praha : Vláda ČR, 3.4.2008 [cit. 2011-01-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ministr-petr-necas-predstavil-plan-transformace-systemu-pecce-o-ohrozene-deti-33420/>>.

Nadace Naše dítě [online]. Praha : Nadace Naše dítě, © 2009 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.nasedite.cz/>>.

Nadace Terezy Maxové [online]. Praha : Nadace Terezy Maxové , © 2009-2011 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.terezamaxovadetem.cz/>>.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. Praha : MPSV, 2009 [cit. 2010-05-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>>.

Národní akční plán péče o ohrožené děti je v první fázi realizace . In *Tisková zpráva MPSV* [online]. Praha : MPSV, 1.3.2010 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8365>>.

Národní průzkum situace dětí v náhradní péči . In *V zájmu dítěte* [online]. Praha : VZD, 2010 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.vzd.cz/narodni-pruzkum-situace-deti-v-nahradni-peci>>.

Návrh novely zákona o ústavní výchově. In *V zájmu dítěte* [online]. Praha : VZD, 2010 [cit. 2011-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.vzd.cz/navrh-novely-zakona-o-ustavni-vychove>>.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. Praha : MPSV, 2009 [cit. 2011-02-11]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.

OSN: *Směrnice o náhradní péči o děti* [online]. Praha : VZD, 2010 [cit. 8.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

PILÁŘ, J. Není jenom VNITRO a MPSV, musíme problém pojímat KOMPLEXNĚ! : Analýza efektivity fungování systému péče o děti [online]. Praha : ANV, 2009 [cit. 2011-02-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/tema/27-analyza-efektivita-fungovani-systemu-pecce-o-deti/116-neni-jenom-vnitro-a-mpsv-musime-problem-pojimat-komplexne>>.

PILÁŘ, J. Praha naplňuje koncepci péče o své ohrožené děti . In *Aspekty náhradní výchovy* [online]. Praha : ANV, 2010 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/231-praha-naplňuje-koncepci-pecce-o-sve-ohrozene-deti->>>.

Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. In *Transformace institucionální výchovy* [online]. Praha : MŠMT, 2009 [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>>.

Rejstřík škol [online]. Praha : MŠMT, 2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://rejskol.msmt.cz/>>.

SÁVA, A. Reakce na internetový článek „Chovanci polepšovny v Novém Jičíně terorizují.....“. In *Aspekty náhradní výchovy* [online]. Praha : ANV, 2009 [cit. 2011-03-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/155-reakce-na-internetovy-clanek-chovanci-polepšovny-v-novem-jicine-terorizují>>.

Sirotčinec [online]. Wikipedie: Otevřená encyklopedie, © 2011 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sirot%C4%8Dinec#Sirot.C4.8Dince_v_historii>.

Směrnice o náhradní péči o děti . In *Valné shromáždění, 64* [online]. 30.10.2009 [cit. 2011-01-08]. Dostupné z WWW: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf>.

SMOLKOVÁ, L. Materiál pro informaci školských zařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení preventivně výchovné péče : Supervize ve školských zařízeních institucionální výchovy a preventivně výchovné péče . In *Systém náhradní výchovy* [online]. Praha : ANV, 2010 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/legislativa/253-material-pro-informaci-skolskych-zarizeni-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-a-skolskych-zarizeni-preventivne-vychovne-pece>>.

SMOLKOVÁ, L. Problematika institucionální výchovy je v kompetenci Úseku prevence a institucionální výchovy [online]. Praha : ANV, 2010 [cit. 2011-01-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/clanky/252-problematika-institucionalni-vychovy-je-v-kompetenci-useku-prevence-a-institucionalni-vychovy>>.

SOBOTKOVÁ, I. Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí. In *Aspekty náhradní výchovy* [online]. Praha : ANV, 2009 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.anv.cz/odborne/121-poznamky-k-soucasne-situaci-v-ustavni-vychove-deti>>.

Statistika počtu dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy [online]. Praha : MŠMT, 2009 [cit. 2011-01-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/statistika-poctu-deti-umistenych-v-zarizenich-ochranne-a>>.

Stížnost k neobjektivnosti zprávy týkající se zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, tj. „Zprávy z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní výchova a ochranná výchova“ veřejného ochránce práv JUDr. Otakara Motejla . *Bulletin* [online]. © 2007, 67, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/29>>.

Středisko náhradní rodinné péče [online]. Praha : SNRP, © 2009 [cit. 2011-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html>.

VAVŘÍK, J. Kapsa Klokánku hřeje více? Přestaňte dál lhát o ústavní péči v České republice!. *Bulletin* [online]. © 2009, 68, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/30>>.

Výklad pojmu "nejlepší zájem dítěte" [online]. Praha : MŠMT, 2011 [cit. 2011-01-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyklad-pojmu-nejlepsi-zajem-ditete>>.

Výklad pojmu "nejlepší zájem dítěte". In *V zájmu dítěte* [online]. Praha : VZD, 28.10.2009 [cit. 2011-01-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.vzd.cz/vyklad-pojmu-nejlepsi-zajem-ditete>>.

Významné legislativní změny [online]. Praha : MŠMT, 28.10.2010 [cit. 2011-01-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyznamne-legislativni-zmen>>.

Významné legislativní změny ve vztahu k péči v letech 1999-2009 . In *V zájmu dítěte* [online]. Praha : VZD, 28.10.2009 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.vzd.cz/vyznamne-legislativni-zmeny-ve-vztahu-k-peci-o-deti-v-letech-1999-%E2%80%93-2009>>.

Výzva ke spolupráci [online]. Praha : MŠMT, 7.12.2009 [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyzva-ke-spolupraci>>.

Úmluva OSN o právech dítěte platí 20 let, v Česku se stále dostatečně nedodrží. In *NOVINKY.CZ* [online]. Praha : Borgis, 11.1.2011 [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/veda-skoly/221885-umluva-osn-o-pravech-ditete-plati-20-let-v-cesku-se-stale-dostatecne-nedodrzuje.html>>.

UNICEF [online]. Praha : Český výbor pro UNICEF, © 2004-2010 [cit. 2011-02-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unicef.cz/>>.

Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola [online]. Praha : Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola , © 2007 [cit. 2011-01-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.ddcpraha.cz/>>.

Změna systému náhradní výchovy. In *Federace dětských domovů ČR* [online]. Praha : Federace dětských domovů ČR, © 2010 [cit. 2011-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>>.

Legislativní zdroje:

Úmluva o právech dítěte

Listina základních práv a svobod

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 1 – dotazník

- 1. Reagovali jste v souvislosti s přípravou novely zák. č. 109/2002 Sb. nějakým způsobem (návrhy, podněty, připomínky) na výzvu MŠMT ke spolupráci na novelizaci tohoto zákona?**
 - a) ano
 - b) ne
 - c) dosud ne, ale připravujeme se k tomu
 - d) ne, se současnou legislativou jsme spokojeni

- 2. Zvýší se Vaše úsilí při snaze vytváření podmínek pro návrat dítěte do přirozeného prostředí nebo jeho umístění do náhradní rodinné péče (v souvislosti s probíhající transformací a novelizací zák.)?**
 - a) ano
 - b) ne
 - c) již nyní vytváříme maximum ve smyslu snížení počtu dlouhodobě umístěných dětí v ústavní péči

- 3. Vítáte navrhovanou intenzivnější spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty?**
 - a) ano
 - b) dosavadní spolupráce probíhá na dobré úrovni, není třeba vztahy prohlubovat na větší úrovni
 - c) ne

- 4. Jste spokojeni se systémem dozoru a kontroly nad činností zařízení (ministerstvo, Státní zastupitelství, Veřejný ochránce práv)?**
 - a) ano
 - b) ne na všech úrovních
 - c) ne

- 5. Je nyní v praxi možné (omezená kvalifikovaná pracovní, časová, jiná kapacita), aby bylo pohlíženo na každé dítě individuálně, v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami a zároveň i vážně přihlíženo k jeho názorů, návrhům, žádostem a stížnostem?**
 - a) ano, z 50% a méně
 - b) ano, z 50% až 80%
 - c) ano, z 90% a více %
 - d) ne

- 6. Bude pro pedagogické pracovníky obtížnější udržet kázeň v rodinné skupině v případě, že by začala platit navrhovaná novela zák. 109/2002 Sb., a to ve změnách v § 21 (Opatření ve**

výchově), kde mají přednost opatření pozitivně motivující před sankcemi (které by měly být výjimkou)?

- a) ano
- b) ne
- c) ne, pokud budeme mít k vytvoření takových vztahů odpovídající podmínky

7. Děti jsou u Vás umístěny jako v nejbližším možném ústavním zařízení od jejich původního domova v

- a) 50% a méně
- b) 50% - 80%
- c) 80% a více %

8. Spolupráce s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu je nejčastěji v oblasti udržování kontaktu, žádostech na informace o dítěti, vyjadřování se k návrhům opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, hrazení příspěvku na úhradu péče

- a) minimální
- b) v některých bodech více slabší
- c) dobrá

9. Jak často se v praxi (ve spolupráci s OSPOD) daří poskytovat dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení, zajištění bydlení a práce, poradenské pomoci při řešení tíživých životních situací po opuštění zařízení?

- a) v méně než 30%
- b) 30% - 50%
- c) 50% - 80%
- d) ve více než 80%

10. V návrhu novely zák. 109/2002 Sb. se uvádí, že skupinu pro děti v ústavní výchově může dětský domov, dětský domov se školou zřídit i mimo areál zařízení, při jeho metodickém vedení. Byla by realizace takové skupiny při Vašem zařízení možná?

- a) ano
- b) ne
- c) v současné době ne

ABSTRAKT

KUBĚNOVÁ, P. *Právní aspekty ústavní výchovy v dětském domově*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. Kateřina Hyková, Ph.D.

Klíčová slova:

nejlepší zájem dítěte, ohrožené dítě, ústavní výchova, dětský domov, systém náhradní výchovné péče, právní aspekty, transformace

Bakalářská práce poskytuje aktuální souhrn informací v oblasti aspektů ústavní výchovy ve světle veřejné kritiky a připravovaných legislativních změn, a jejich možné přijetí v praxi.

Šest na sebe navazujících kapitol této práce analyzuje současný systém náhradní péče, jak charakteristikou výkonů s ním úzce spojených, tak i působností všech složek v systému ústavní výchovy, přičemž je následná pozornost v souvislosti se zmíněnými body zaměřena na rozbor kritických aspektů a s tím spojenou možnou nápravu v podobě transformace tohoto systému, která právě ústí v přepracování stávající právní úpravy. Výzkumná část práce prostřednictvím kvantitativního výzkumu reflektuje skutečnost, že dětské domovy vítají přijetí navrhované novely zák. č. 109/2002 Sb., ačkoliv nejsou ještě v mnoha bodech schopna přizpůsobit svoji činnost v souladu s těmito připravovanými legislativními změnami, a to zejména v bodech vyžadujících součinnost při výkonech multidisciplinárního charakteru a materiální podporu státu.

ABSTRACT

Institutional Up-bringing in a Children´s Home - legal Aspects

Key words:

the best interests of the child, children in danger, institutional education, children's homes, educational systems of alternative care, legal aspects, transformation

This bachelor thesis offers a contemporary summary of characteristic features of the institutional care in connection to public criticism and future legislative changes and their possible acceptance in practice.

There are six connected chapters in this work that analyze the contemporary system of alternative care, both with the characteristics of its actions and with the effect of its parts. The attention is focused, in connection with above mentioned points, to analyses of critical aspects and possible remedy through the transformation of this system. The present legislative is being transformed.

The research part, through a quantitative study, reflects the fact, that children´s homes welcome the acceptance of the proposed amendment to the Act number 109/2002 Sb.. This happens even though the homes are not yet capable of suggested changes in many points, especially those ones asking for cooperation in multidisciplinary actions and material support from the state.